

**SHERMAN ANTİTRÖST YASASININ ORTAYA ÇIKIŞI:
Yanılsamalar ve Gerçekler**

Ali ILICAK

ANKARA 2003

© Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2003

İlk Baskı, Şubat 2003
Rekabet Kurumu - Ankara

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

06/07/2001 tarihinde
Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı İsmail Hakkı KARAKELLE
Başkanlığında, 4 No'lu Daire Başkanı Yasemin ERDEM,
Baş Hukuk Müşaviri Doç. Dr. Osman Berat GÜRZUMAR,
Prof. Dr. Ejder YILMAZ ve Prof. Dr. Erdal TÜRKKAN'dan oluşan
Tez Değerlendirme Heyeti önünde savunulan bu tez,
Heyetçe yeterli bulunmuş ve Rekabet Kurulu'nun 18/07/2001 tarih ve
01-34/346 sayılı toplantısında "Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi"
olarak kabul edilmiştir.

ISBN 975-8301-45-4

YAYIN NO

0090

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

SUNUŞ	
GİRİŞ	

Bölüm 1 TEKEL KARŞITI HAREKETLERİN TARİHİ ve BİLİNER EN ESKİ REKABET DAVASI

Bölüm 2 19. YÜZYILDA ABD'NİN İKTİSADİ, SOSYAL, HUKUKİ ve DÜŞÜNSEL YAPISI

2.1. EKONOMİDE DÖNÜŞÜM	
2.1.1. Büyüme	
2.1.2. Pazarda Yoğunlaşma	
2.2. KAPİTALİZM ve HUKUK	
2.2.1. Anonim Şirketlerin Ortaya Çıkışı	
2.2.2. Santa Clara: Modern Şirketin Doğuşu	
2.3. TEKELLEŞMENİN SONUÇLARI ve KAMUOYUNUN TUTUMU	
2.3.1. Sosyal Darwinizm	

Bölüm 3 SHERMAN YASASI ÖNCESİNDE YOĞUNLAŞMALARIN AMERİKAN HUKUKUNDA ELE ALINIŞI

3.1. TEKELLERLE İLGİLİ İÇTİHAT HUKUKU	
3.2. EYALET ANTİTRÖST YASALARI	

Bölüm 4 SHERMAN YASASININ KONGRE SÜRECİ

4.1. GİRİŞ	
4.2. KONUNUN KONGREYE GELİŞİ	
4.3. SHERMAN'IN TEKLİFİ	
4.4. YASA TEKLİFİNİN SHERMAN'IN ELİNDEN ALINMASI	
4.5. SONUÇ	

Bölüm 5
KONGREYİ HAREKETE GEÇİREN NEDENLER

SONUÇ

ABSTRACT

KAYNAKÇA

SUNUŞ

Rekabet Kurumu 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmenin yanısıra düzenlediği bilimsel etkinliklerle ve yayımladığı eserlerle toplumda rekabet kültürünün yaygınlaştırılmasını da hedeflemektedir. Çeşitli illerde düzenlenen panel ve sempozyumlar, Kurum tarafından çıkarılan Rekabet Dergisi ve diğer yayımlar, mutad hale gelen ve alanında uzman konuşmacılarla konuların geniş bir yelpazede tartışıldığı, herkesin katılımına açık olan Perşembe Konferansları bunun örneklerini oluşturmaktadır.

Kurum tarafından uzmanlık tezlerinin bir seri halinde yayımlanması da bu faaliyetlerin bir parçasını teşkil etmektedir. Rekabet uzman yardımcılarının üç yıllık uygulama birikimleri ile yoğun mesleki eğitim ve araştırmalarını yansıtan uzmanlık tezleri hem Rekabet Kurumu'na hem de diğer ilgililere ışık tutacak önemli birer kaynaktır. Bu tezlerin bir bölümünde rekabet hukuku ve politikasının temel konu başlıklarını içeren teorik hususlar irdelenmiş, diğerlerinde ise rekabet hukuku uygulamaları bakımından öne çıkan sektörlerle ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Tezlerden bazılarının ait oldukları alanlarda yapılan ilk akademik çalışmalar olmasının yanısıra, bu eserlerin Türkiye'nin halen yürütmekte olduğu ekonomik serbestleşme sürecine de yardım edecek nitelikler taşıdığına inanıyoruz.

Rekabet uzmanlığına yükselme tezleri yaklaşık üç yıllık uygulama deneyiminin ve yurt içi ve yurt dışı eğitim sürecinin ardından, titiz bir akademik araştırma çabasının neticesi olarak ortaya çıkmış ürünlerdir. Ele alınan konular bakımından kaynak olarak kullanılabilir yerli eserlerin yok denecek kadar az olmasının getirdiği zorluk ve ilk olmanın yüklediği sorumluluktan doğan baskı bu çalışmaların değerini bir kat daha arttırmıştır.

Rekabet Kurumu tarafından yayımlanarak ilgililerin ve araştırmacıların hizmetine sunulan bu tez serisini, rekabet hukuku ve politikaları alanındaki bilimsel çalışma sayısının yeterli düzeye ulaşmaktan henüz uzak olduğu ülkemizde önemli bir açığı kapatacağı inancıyla kamuoyuna sunuyoruz.

Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU

Rekabet Kurumu Başkanı

GİRİŞ

Rekabet politikasının, piyasaları nasıl düzenleyeceği, piyasa oyuncularını bu düzenlemelerin neresine koyacağı sorularına yanıt ararken bu politikanın amaçlarının neler olduğunun bilinmesi gerekir. Aksi takdirde bu sorulara verilecek yanıtların doğru olma olasılığı azalacaktır.

Ülkemizde, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un TBMM tarafından hangi niyetle kabul edildiğine dair bir araştırma henüz yapılmamıştır. Ancak, yapılacak böyle bir araştırmadan, yasa koyucunun, gelişmiş ülkelerde bulunan düzenlemeleri benimsediği sonucunun çıkma olasılığı yüksek olduğu için, "Rekabet politikasının *gerçek* amaçları nedir?" sorusuna, kendi ülkemizin tecrübelerinden yola çıkarak anlamlı bir yanıt bulmak olanaklı gözükmemektedir. Aynı sorunun Avrupa Birliği'nde uygulanan rekabet politikası için de geçerli olduğu düşünülürse, modern anlamda rekabet politikasının ortaya çıktığı ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nin incelenmesi ve sorunun yanıtının bu ülkenin iktisadi ve toplumsal tarihinde aranması gerekmektedir. ABD Kongresi 1890'da ilk modern *rekabet* yasası olan Sherman Antitröst Yasasını kabul etmiştir. Sherman Yasasının ortaya çıkışı üzerine geniş bir literatürün bulunması, kabul edilirken hangi amaçların gözetildiği ya da gözetilmek zorunda kalındığı konusunda önemli fikirler vermektedir.

Bu nedenle, bu çalışmada esas olarak, Sherman Yasasının kabul edilmesine giden süreç ve Kongrenin açık ve -özellikle- gizli niyetleri araştırılmıştır. Birinci bölümde, rekabetin antitezi olan tekel kavramının, bu çalışmada da sıkça kullanılan değişik tanımlarına açıklık getirilmeye çalışılmış ve tekele karşı rekabetin mücadelesinin (ya da tam tersinin) kısa bir tarihi verilmiştir. Bu bölümde, bilinen en eski rekabet davasına da, tarihte devamlılığın en az değişim kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermesi açısından, eldeki bilgiler ışığında değinilmiştir.

İkinci bölümde, Sherman Yasasına ihtiyaç duyulmasına neden olan Amerikan ekonomisindeki dönüşüm ve toplumun bu dönüşüme gösterdiği tepki ortaya konulmuştur. Bu gelişmeler dikkate alınmadan, Kongrenin niyetinin anlaşılmasının olanaklı olmadığı açıktır. Üçüncü bölümde, Yasanın ortaya çıktığı dönemde Amerikan hukukunda *rekabet ve tekel* sorununa nasıl yaklaşıldığı incelenmektedir. Sherman Yasasının üzerine kurulduğu İngiliz ve Amerikan içtihat hukukunun incelenmesi, Yasanın günümüz için değişik gözükene diline de açıklık getirmektedir.

Dördüncü bölümde, Sherman Yasasının yasama süreci ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir. Kongrede, özellikle Yasanın sunulduğu Senatoda yapılan tartışmalar ve politik manevraların, Yasanın yapısı ve yansıttığı görüşler hakkında verdiği bilgiler üzerinde durulmaktadır.

Beşinci bölümde, Kongrenin niyeti hakkında, yalnızca yasama sürecinden değil, aynı zamanda o dönemde meydana gelen başka gelişmelerden de yola çıkılarak yapılan yorumlar derlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde Yasanın, yaygın bir biçimde düşünüldüğü gibi rekabeti, etkinliği ya da tüketiciyi koruma amacıyla kabul edilip edilmediği ve diğer nedenlerin neler olabileceği tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, önceki bölümlerde verilen bilgiler ışığında, Sherman Yasasının hangi amaçlarla kabul edilmiş olabileceği üzerinde bir kez daha düşünülmüş ve bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Gerek ABD'nin ekonomik ve siyasi gücü nedeniyle, gerekse de, geride bıraktığımız yüzyılda piyasaların ölçeklerinin küreselleşerek, bütün ülkelerde kendi kurallarını dayatır hale gelmeleri nedeniyle modern rekabet yasalarının tamamı Sherman Yasasından esinlenmiştir. Bu Yasanın ortaya çıkışının aydınlatılmaya çalışılmasının, kendi rekabet politikamız için de yol gösterici olacağı umulmaktadır.

Ve İshak o diyarda ekin yaptı, ve o sene yüz katını aldı; ve Rab onu mübarek kıldı. Ve bu adam büyük oldu, ve çok büyük oluncaya kadar, git gide büyümekte idi; onun koyun sürüleri ve sığır sürüleri ve sayısı çok ev halkı oldu, ve Filistinliler onu kıskandılar... ve Abimelik İshak'a dedi: Yanımızdan git, çünkü bizden çok kuvvetli oldun.

Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 26

BÖLÜM 1

TEKEL KARŞITI HAREKETLERİN TARİHİ ve BİLİNEN EN ESKİ REKABET DAVASI

İktisadi düşünce tarihine baktığımızda tekel kavramının siyasi ve iktisadi olmak üzere iki temel tanımı olduğunu görüyoruz. Bugün yalnızca iktisadi tanımı üzerinde durulmakla birlikte bu çalışmada incelenen dönemde tekelin siyasi tanımı daha sık kullanılmaktaydı. İktisadi tanıma göre tekel, bir mal veya hizmetin tek satıcısı ya da tek alıcısı olma durumunu belirtir. Bu tanım ilk defa Antoine Augustin Cournot tarafından geliştirilmiş, daha sonra Joan Robinson ve Ray Hayrod tarafından ayrıntılandırılmıştır. Oysa, Adam Smith *Ulusların Zenginliği*'nde (1776) tekellerin olumsuz etkilerinden bahsederken, belirli bir işin yapılmasıyla ilgili olarak devlet tarafından verilen ayrıcalık ya da bağışlara, yani siyasi tanıma gönderme yapmaktaydı (Shadab 1998, 8).

Rekabet ve tekelleşme kapitalizme özgü bir sorun olmakla birlikte, Machlup tekelleşmeyle ilgili ilk yasaların 4000 yıl önce Babil'de ortaya çıktığını belirtmektedir. İlk defa Eski Babil'de görülen bu soruna birçok toplumun tarihinde tekeli sınırlayıp rekabeti güçlendiren ya da rekabeti sınırlayıp tekeli

güçlendiren bir dizi devlet müdahalesi biçiminde rastlanılmıştır. (Machlup 1952, 181)

Bu hareketlerin Sherman Yasasına kadar olan gelişimi özet bir biçimde aşağıda gösterilmiştir (Machlup 1952, 185-186):

İlkçağ

M.Ö. 2100 dolaylarında Hammurabi Yasalarında tekeli davranışlar cezalandırıldı.

M.Ö. 347 Tekel sözcüğü ilk defa Aristo'nun *Politika*'sında, bütün yağ preslerini ve demiri satın alarak piyasayı kapatan ve daha sonra talep bolluğunda yüksek karlarla satan kişilerle ilgili bir tartışmada kullanıldı.

M.Ö. 160 dolaylarında Baba Cato, tekeli fiyatlar uygulamak için rakip teşebbüsler arasında kurulan birliklerden bahsetti.

M.S. 30 Roma İmparatoru Tiberius Senatoda bir konuşma sırasında tekeli sözcüğünü Latince'ye kazandırdı.

M.S. 79 dolaylarında Romalı natüralist Baba Plinius, vatandaşların tekellerin zoralmalarından şikayetçi olduklarını belirtti.

M.S. 483 Roma İmparatoru Zeno, imparator kararıyla yaratılmış olsa da bütün tekelleri yasakladı.

M.S. 533 Jüstinyen Yasaları tekeli davranışları yasaklayan kurallar içerecek şekilde hazırlandı.

İngiltere

1000'den sonra esnaf ve zanaatkar loncaları, belirli meslekleri ve alım satım işlemlerini münhasır olarak icra etme ayrıcalığı tanınarak, yazılı düzenlemelerle kuruldu.

1285 I. Edward'ın çıkardığı bir yasa ile kapatma,¹ istifleme,² ve komisyonculuk³ yasaklandı.

1299 Norwich'li kandil imalatçıları aleyhine açılan bir davada mahkeme fiyat anlaşmalarının yasak ve cezalandırılabilir olduğuna karar verdi.

¹ Kapatma: *Forestalling*, pazarın açılmasından önce ve pazara gelmeden, kasabanın dışında malların satın alınması.

² İstifleme: *Engrossing*, ürünü tarladayken satın alma (Letwin 1981), bir üründen büyük miktarlarda satın alma (Machlup 1952).

³ Komisyonculuk: *Regrating*, pazarda bir malın fiyatını yükseltmek için büyük miktarlarda alıp küçük parçalar halinde yeniden satma.

1415 *Dier* Davasında mahkeme “ticareti sınırlayan” anlaşmaların hükümsüz olduğuna karar verdi (Bay Dier kumaş boyası işinden çekilmesi için kendisine vaat edilen bir ödemenin yapılması için dava açmıştı).

1534 *Monopol* sözcüğü İngilizce’de ilk defa *Utopia*’nın yazarı Sir Thomas More tarafından kullanıldı.

1562 Loncaların tekel hakları kaldırıldı.

1560-1603 Kraliçe Elizabeth belirli malları münhasıran üretme veya satma hakkını soylulara, şirketlere ve mucitlere vererek birçok tekel yarattı.

1603 Tekellerle ilgili modern içtihat hukukunun oluşturulduğu *Darcy v. Allen* davasında mahkeme, oyun kağıtları tekelini, fiyatları arttırdığı ve istihdamı azalttığı için hükümsüz ve içtihat hukukuna aykırı buldu.

1623 Parlamento, Kraliyet tarafından bahşedilen inhisari ticari hakları kaldırdı. Parlamento tarafından verilenlerle, loncaların ve mucitlerin haklarına dokunulmadı.

1711 *Mitchel v. Reynolds* davasında mahkeme “makul” ve “makul olmayan” ticaret sınırlaması ayrımını belirgin hale getirdi.

1813 Doğu Hindistan Şirketi Hindistan’da ticaret yapma inhisarını kaybetti.

1814 Loncalar kesin olarak kaldırıldı.

Amerika

1641 Massachusetts Kolonisi yasa koyucusu, ülkeye yararlı olacak yeni icatlara kısa bir süre için uygulanmak üzere tanınacaklar dışında, tekelleri yasakladı.

1779 Massachusetts Vilayeti bir yasada kapaticılık ile tekeli aynı şey olarak değerlendirdi.

1886 Yüksek Mahkeme, *Santa Clara* Kararı ile anonim şirketlerin Anayasanın 14. Değişikliğinin beyaz erkek kişilere tanıdığı haklardan yararlanabileceğini karara bağladı.

1887 Eyaletlerarası Ticaret Yasası Kongrede kabul edildi.

Görüldüğü gibi Hammurabi Yasalarından başlayarak tekelin lehine ya da aleyhine olacak düzenlemeler tarih boyunca yapıla gelmiştir. Rastlanan en eski rekabet davası ise M.Ö. 386 yılında Antik Yunan’da bir grup hububat satıcısına karşı açılmış kamusal bir ceza davasıdır. Hatip Lysias’ın “Hububat Satıcılarına Karşı” adlı söylevi sayesinde haberdar olduğumuz bu dava Atina halk mahkemesinde⁴ görülmüştü. (Kotsiris 1996, 3).

⁴ Halk mahkemesi, *heliastic court* tamlamasının karşılığı olarak kullanılmıştır.

Kotsiris (1996)'in belirttiğine göre, Atina'da ticaret özgürlüğü ve rekabet etme genel kuraldı. Bireyler, kamu politikasıyla çelişecek sınırlamalar getirilmedikçe, ticaret yapma özgürlüğüne sahiptiler.

Davanın görüldüğü dönemde, yaklaşık yüz kilometre karelik Attika Bölgesinde⁵ yarım milyon kadar insan yaşıyordu. Hem nüfusa oranla arazinin çok küçük olması, hem de toprağın hububat üretimi için elverişli olmaması, şehri büyük ölçüde mısır ithalatına bağımlı hale getiriyordu. Metiklerin (yabancı yerleşikler) genellikle hububat ticaretiyle uğraştığı şehirde, hububat ithalatı *emporoi* adı verilen toptancıların elindeydi. Perakende satış ise hububat satıcıları (*sitopoles*) veya seyyar satıcılar (*kapiloi*) tarafından yapılıyordu.

Hububat ticaretiyle uğraşanların uymak zorunda olduğu birçok tüzük ve yasa vardı. Hukuk, zeytinyağı dışındaki bütün toprak mahsullerinin Attika dışına ihracatını; Attika dışında herhangi bir yere tahıl taşımacılığının yapılmasını; ithal edilen kargonun üçte birinden fazlasının stoklanmasını; satıcıların elli *medimni*'den⁶ fazla tahılı bir defada satın almasını; her *medimnus* için bir *obol*'dan fazla fiyat istemeyi yasaklıyordu.

Toptan hububat piyasası on denetçi, perakende hububat piyasası da on üyeli Hububat Komisyonerleri (*sitophylaces*) Kurulu tarafından düzenleniyordu. Amaçları, hasat edilmiş buğdayın piyasada makul bir fiyattan satılmasını, değirmencilerin arpa kırmanın fiyatını arpanın fiyatıyla, fırıncıların da ekmeğın fiyatını buğdayın fiyatıyla uyumlu bir düzeyde tutmasını sağlamaktı.

Bu yasal çerçeve içinde hububat, Pire Limanına inmesinden tüketicinin eline ulaşana kadar geçen süreçte sıkı bir biçimde takip ediliyordu. Hububat tekeli kurulmasıyla ilgili bu yasaları ihlal etmenin cezası ölümdü. Hukuku delmek isteyen satıcının riski *sycophants* adı verilen muhbirlerin –ki bunlar ya ihbar etmeyle tehdit ettikleri satıcıdan rüşvet alma, ya da cezanın infaz edilmesi sonucunda ödüllendirilme güdülerıyla hareket ederdi- faaliyetleri sonucunda daha da artıyordu.

M.Ö. 388 ile 387 yılları arasında kalan kış mevsimi hububat ticaretinde alışılmadık huzursuzlukların yaşandığı bir mevsim oldu. Hellespont Geçidi hala Atinalıların kontrolünde olsa da artık güvenli sayılamazdı ve Spartalılar Atinalıları Aegina Adasından çıkarmışlardı, ki bu durum, Pire Limanına gelen hububat gemilerinin güvenliğinin tehdit edilmesi demektir. Hububat ticaretinde ortaya çıkan bu riskler ve piyasadaki rekabet, perakende satıcıların hububat alımında fiyat arttırma yarışına girmelerine ve dolayısıyla ekmeğın fiyatının artmasına yol açtı. O kış Anytus adında bir hububat komisyoneri, satıcılara, ithalatçıların gelen kargonun üçte ikisini satma zorunluluklarından dolayı,

⁵ Atina'nın da içinde yer aldığı, Yunanistan'ın doğusundaki antik yerleşim bölgesi.

⁶ Elli medimni: yaklaşık 2500 metre küp.

birbirleriyle rekabet etmeyerek hububatı makul bir fiyattan satın almaya devam etmelerini salık verdi. Anytus bu tavsiyenin satıcılardan çok tüketiciler için faydalı olacağını ummuştu (Kotsiris 1996, 3-4).

Bu öneriye uyan satıcılar bir “zincir” oluşturdular ve rekabete son verme konusunda anlaştılar. İthalatçılara verilen fiyatların neredeyse hep aynı olmasının sonucu olarak hububat fiyatları gözle görülür bir biçimde düştü. Yasanın izin verdiği kadar daha fazla miktarda hububat aldılar ve tüketiciye satış yapmak yerine kendi depolarında stoklamayı tercih ettiler. Bir süre sonra, savaş çıkacağı dedikoduları ya da gemilerin kaybolduğu, ticaret yapılan limanların kapatıldığı gibi kendi yaydıkları uydurma dedikodular sonucunda, fiyatlar yükseldiği zaman, yasal kar oranının üzerinde bir kar oranıyla satış yaptılar. Aynı davranışlar M.Ö. 387-386 kışında da tekrarlandı.

Hububat satıcılarının bu karteli, muhtemelen bazı ithalatçıların senatonun yürütme organı olan *Prytanes*'e yaptıkları şikayet üzerine ortaya çıkarıldı. Dava, Senatonun yargılama yetkisini doğrudan kullandığı *eisangelia* usulüyle yapıldı; hakkında iddialar bulunan kişiler, soruları derhal yanıtlamaları için Senatonun karşısına çıkarıldı.

Duruşmalar sırasında satıcılar ortada bir suç olduğunu kabul etmekle birlikte asıl sorumlunun hububat komisyonerleri olduğunu söylediler. Senato iddiaları yeterli buldu ve dava halk mahkemesine devredildi (Kotsiris 1996, 4)

Davayı mahkemeye sunan senatör, hukuku çiğnediklerini itiraf eden sanıkların suçsuz bulunmasının ithalatçıları gücendireceği, bu tip davaların en yüce kamu çıkarlarını korumak için yapıldığı, cezalandırılmalarının yalnızca işledikleri suça karşılık olarak görülmemesi gerektiği, sonrası için örnek oluşturması açısından da önemli olduğu gibi tezlerle sanıkların suçlu bulunması için jüriyi ikna etmeye çalıştı. Mahkemenin kararının ne olduğu günümüze ulaşmasa da, Kotsiris (1996, 5), sanıkların suçlu buldukları hakkında fazla bir şüphesi olmadığını belirtmektedir.

Fiyat artışının ekonomik bir felaket olduğu inancıyla beyni yıkanmış bizimki gibi bir çağın, on dokuzuncu yüzyıl işadamlarının fiyatların düşmesinden daha çok kaygı duyduklarını anlaması pek kolay olmayacaktır.

Eric Hobsbawm, İmparatorluk Çağı

Rekabet kendi aleviyle sönecek kadar şiddetli bir biçimde yanmaktadır.

Alfred Marshall

Tekeller hukuktan daha güçlü hale gelmişse, yasa koyucular tekellerin uşağı olmuşsa, şirketler kamu yararını kendi yararları haline getirmiş ve bireysel hakları kolayca çiğneyebilir duruma gelmişlerse, halkın bir araya gelip kişisel haklar ve kamu güvenliği için mücadele etme zamanı gelmiş demektir.

National Labor Tribune

BÖLÜM 2

19. YÜZYILDA ABD’NİN İKTİSADİ, SOSYAL, HUKUKİ ve DÜŞÜNSEL YAPISI

Sherman Yasasının kabul edilmesine yol açan nedenleri ve ABD Kongresinin bu Yasayı çıkarmadaki amaçlarını anlayabilmek için, Amerika Birleşik Devletleri’nin 19. yüzyılın sonlarında yaşadığı ekonomik büyümeyi ve dönüşümü iyi değerlendirmek gerekmektedir. Diğer yandan, bu dönüşümün toplumun farklı kesimleri üzerindeki etkilerini, hukukun bu dönüşüme nasıl uyum sağladığını ve hakim düşünce yapısının nasıl evrildiğini anlamak da,

ABD’de ortaya çıkan tekel karşıtı hareketin, tarihte daha önce görülenlerden hangi noktalarda farklılaştığını görebilmeyi sağlamaktadır.

2.1. EKONOMİDE DÖNÜŞÜM

2.1.1. Büyüme

Amerika Birleşik Devletleri, 1870 öncesinde, kendi kendini düzenleyen bir piyasa ekonomisine sahip değildi. Bu tarihte bile, işgücünün yarısı hala tarım sektöründe istihdam edilmekte ve bu kesim, ticari sistemden önemli ölçüde bağımsız olarak yaşamaktaydı. Aynı tarihte nüfusun sadece dörtte biri 2500 kişiden daha kalabalık yerleşim birimlerinde yaşamaktaydı. Bu göstergeler, o tarihlerde nüfusun büyük çoğunluğunun gelişmiş piyasalardan kopuk olduğunu, başka bir deyişle, pazarda satmak için değil, kendi geçimini sağlamak amacıyla ürettiğini göstermektedir (Mayhew 1990, 392)

Ancak bu yapı, İç Savaşın (1861-1865) ikinci yarısından sonra ülkenin doğusu ve kuzeyindeki imalat sanayiinin, savaş ihtiyaçları ve her dönem Kongre tarafından yenilenen yüksek tarife yasalarının etkisiyle, Batı Yarımkürenin daha önce tanık olmadığı bir biçimde büyümesiyle değişmeye başladı. Beklenenin tersine, ağırlıklı olarak barış zamanı için mal üreten sektörler de savaş nedeniyle gelişti, ya da en azından savaştan etkilenmedi (Thorelli 1996, 20).

Sanayi Devrimi, büyük sayıda icadın ve üretim tekniklerinde köklü değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olan benzeri görülmemiş bir teknolojik ilerleme döneminin perdesini açtı. Buharın, benzinin, maden kömürünün ve petrolün enerji kaynağı olarak kullanımında yeni yöntemlerin bulunması, demir ve çelik üretiminde önemli gelişmelerin meydana gelmesi, imalat sanayinde otomatik makinelerin yavaş yavaş basit aletlerin ve el emeğinin yerini alması, üretimi muazzam bir biçimde arttırmıştı. Sadece 1869 ile 1890 arasında 440.000 yeni patent alınmıştı (Cashman 1993, 11). Hesap makinesi, yazar kasa ve daktilo gibi büro makinelerinin geliştirilmesi firmaların örgütsel yapılarını geliştirmelerine ve hızla büyümelerine yol açtı (Thorelli 1996, 21).

Demiryolu uzunluğu 1865’de 35.000, 1870’de 53.000, 1880’de 93.000, 1890’da 164.000, 1900’de ise 193.000 mile ulaştı. Ham maddeler ile tarımsal ve sınai ürünlerin üretildikleri yerlerden kentlere bu büyük ulaşım ağıyla ulaştırılabilmesi büyümeyi daha da hızlandırıyordu. 1865’de bir tonluk kargonun mil başına 2 cent olan reel taşıma maliyeti, 1900’de 0,75 cente kadar düşmüştü. (Cashman 1993, 11-23)

Bütün bu gelişmeler yeni dönemin ana özelliği olacak olan büyük ölçekli üretimin ön koşullarının gerçekleşmesini sağladı. Kapsamlı bir ulaşım ağının kurulması, demiryollarının ve telekomünikasyon sisteminin yerel piyasa

ölçeğinden bölgelese, oradan da ulusal piyasa ölçeğine ulaşmaları önemli bir koşulun daha yerine getirilmesine neden oldu: Coğrafi bölgeler arasındaki kopukluğu ortadan kaldırarak bütünleşmiş bir pazarın kurulmasını sağladı (Thorelli 1996; Mayhew 1990).

Licht (1995, 102), 1860 ile 1890 arasında Amerikan sanayi üretiminin beş kat arttığını, imalat sanayiinin toplam üretim içindeki payının %32'den %53'e çıktığını belirtmektedir. Aynı dönemde sanayide istihdam edilen işgücü 1,5 milyondan 5,9 milyona, sanayi işgücünün toplam işgücü içindeki payı ise %25'e yükselmişti. Cashman (1993, 11), sanayi ve tarım üretimindeki artışı aşağıdaki tabloyla göstermektedir:

	1860 (milyon)	1900 (milyon)	Artış (%)
Antrasit Kömürü (ton)	9,89	51,98	525
Maden Kömürü (ton)	8,16	192,60	2.358
Ham Petrol (varil)	0,50	45,80	9.160
Pik Demir (ton)	0,81	13,92	1.713
Ham Çelik (ton)	0,01	10,16	11.227
Buğday (m ³)	6,06	20,97	339
Buğday İhracatı (m ³)	0,14	3,57	2.550
Mısır (m ³)	29,36	93,17	301
Pamuk (balya)	3,80	10,10	261

Tablo 1. Üretimdeki Artış, 1860-1890⁷

30 milyondan fazla göçmenin ülkeye gelmesi hem işgücü hem de talep sağladı. 1865'de 35.701.000 olan nüfus 1901 yılında 77.584.000'e çıkmıştı.

Bu gelişme hareketi Kuzey'e özgüydü. İç Savaş Güney'de bütün iktisadi hayatın zarar görmesine neden olmuştu. Savaşın önemli bir sonucu, federal yönetimin eyaletlerin haklarına öncelik tanıyan ve tarımsal karakterli Güneyden, milliyetçi ve sanayileşen Kuzeye geçmesi oldu (Thorelli 1996, 20).

Savaş zamanındaki büyüme, pazarda, kamuoyunun dikkatini çekecek derecede bir yoğunlaşma hareketini ortaya çıkarmadı. Rekabet, savaş biterken sanayinin genelinde hala geçerli kuraldı. Thorelli (1996, 20), orduların kışlarına çekilmesinden veya terhis edilmesinden sonra birçok sektörde rekabetin arttığını belirtmektedir. Birçok endüstride büyük ölçekli üretimin gerekli olduğu ortaya çıksa da şirketler birleşme yoluyla büyümeye gitmedi. Getiriler de finansal ünitelerin değil, teknik ünitelerin ölçeğinin büyümesiyle elde ediliyordu. Finansman hala firmanın karının büyük bir bölümünü yeniden yatırıma döndürmesiyle sağlanıyordu. İşçi kıtlığı ve silahlı kuvvetlerin

⁷ Özgün tabloda short ton, long ton ve kile cinsinde gösterilen veriler, metrik sistemde kullanılan ölçülere göre yeniden düzenlenmiştir.

gereksinimleri sanayicileri, makineleşme ve standartlaşmadan sağlanabilecek büyük avantajları fark etmeye zorladı. Talep genellikle arzdan hızlı büyüyordu.

2.1.2. Pazarda Yoğunlaşma

1880'lerde imalat sanayiini, büyük bir çoğunluğu az ortaklı, pek tanınmayan, dağınık ve değeri 2 milyon ABD dolarının altında kalan firmalar oluşturmaktaydı. Değeri 10 milyon ABD dolarını aşan ve "çok büyük" olarak değerlendirilen firmaların, hatta 5-10 milyon ABD doları değerindeki "büyük" firmaların sayısı oldukça azdı. Buna karşın hisseleri sermaye piyasalarında el değiştiren, iyi yönetilen, kamuoyu tarafından bilinen, ülkenin en büyük on demiryolu şirketinin her biri 100 milyon ABD dolarından daha fazla etmekte; en büyükleri olan Pennsylvania Demiryolları'nın değeri ise 200 milyon ABD dolarını bulmaktaydı (Horwitz 1992, 95)

İmalat sanayiinde, önde gelen teşebbüslerin çoğu aile firmasıydı. "Çok büyük"lerden Singer Manufacturing ve McCormick Harvesting Machine şirketlerinin çoğunluk hisseleri ve yönetimleri birer aileye aitti. Yine, 1892'de bir şirket olarak yeniden örgütlenene kadar, Andrew Carnegie'nin dev çelik işletmeleri az sayıda kişiden oluşan bir ortaklıktı. Şikago'daki Marshall Field, New York'taki R.H. Macy, Philadelphia'daki John Wanamaker gibi toptancıların bulunduğu dağıtım sektöründeki teşebbüslerin neredeyse tamamı, altın madenciliği ve petrol çıkarıcılığı sektörlerinde olduğu gibi ortaklık olarak kurulmuşlardı (Horwitz 1992).

1865 ile 1910 arasındaki dönemde sanayi yapısı ve konvansiyonel iş anlayışı hızla ve kökten bir biçimde değişti. Libecap (1992, 243), bu dönemi analiz edebilmek için o zamanki ABD ekonomisinin bazı ana özelliklerini akılda tutmak gerektiğini belirtmektedir. Birincisi, İç Savaş sonrası dönem genel bir deflasyon dönemidir. 1864 ile 1900 arasında tüketici fiyat endeksi %47 oranında düşmüştür. İkincisi, 1880-1900 arası, ekonomide önemli yapısal değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Ekonomide sanayinin ağırlığı artmış ve teknolojik değişim yaşanmaya başlanmış; üretim, dağıtım ve pazarlamada ölçek ekonomilerinin ortaya çıkması ve taşıma maliyetlerinin düşmesi, ürünleri ve üretim tekniklerini temelden değiştirmeye başlamıştı. Bu durum birçok firmanın rekabet gücünü etkiledi; yeni ortaya çıkan büyük firmalar yerel pazarlardan ulusal ve uluslararası pazarlara doğru yayıldılar. Küçük firmalar da kendi yerel pazarlarında bu yeni rakiplerle karşılaşmaya başladılar. Büyük firmalar, federal hükümetten destek isteyenler ve bu değişimin "kaybedenleri" için açık hedef haline geldi.

Yaldızlı Çağ'da⁸ sanayi sürekli bir büyüme yaşamıyordu. Birçok ürüne olan talep iktisadi dalgalanmaların⁹ tepe ve dip noktalarında değişiyordu. 1873'den başlayarak 25 yıl boyunca özellikle çelik ve petrol sanayilerinde aşırı kapasite kronik bir sorun haline geldi. Sanayiciler yoğunlaşmayı yalnızca büyüme uğruna değil, iş çevriminin salınımlarından korunmak için de istiyorlardı. Firma büyüdükçe piyasada fiyat dikte etme gücü artıyor, dolayısıyla dalgalanmadan etkilenme oranı azalıyordu (Cashman 1993, 39).

Hobsbawm (1999, 47-48), fiyatların düşmesiyle başlayan süreci şöyle özetlemektedir:

...makul sınırlarda bir enflasyon... yalnızca borçlular için iyi olmakla kalmaz, aynı zamanda daha düşük maliyetlerle üretilen ürünler satış aşamasına gelindiğinde daha yüksek fiyattan satıldıkları için kar oranlarında otomatik bir artış sağlar. Oysa, deflasyon kar oranlarını azaltır. Pazarda büyük bir genişleme, bu kaybı fazlasıyla telafi edebilirdi, ancak pazar gerçekte yeterince hızlı büyümedi. Bunun nedeni, kısmen (en azından fabrika karlı bir şekilde işletilecekse) yeni endüstri teknolojisinin ürün miktarında büyük artışları hem mümkün hem de gerekli kılması; kısmen de rakip üreticilerin ve endüstrileşmiş ekonomilerin sayısının büyümesi, böylece mevcut toplam kapasitenin muazzam bir biçimde artması ve kısmen de tüketici malları için toplu bir pazarın yavaş gelişmesiydi. Hatta, yeni ve gelişkin kapasitenin, ürünün daha etkili kullanımının ve talepteki değişimin yarattığı bileşim, sermaye malları açısından daha zorlayıcı oldu: 1871-5 ile 1894-8 arasında demirin fiyatı yüzde elli düştü.

Fox ve Sullivan (1990, 61) da yoğunlaşmanın nedenleriyle ilgili olarak aşağıdaki yorumda bulunmaktadır:

Tröst hareketi sanayi devriminin yol açtığı aşırı kapasite sorunundan doğdu. Büyük ölçekli üretim, ticarileşmiş tarım ve verimlilikteki yaygın gelişme, ülkenin daha önce hiç olmadığı kadar zenginleşmesine yol açmıştı. Ancak, aşırı üretim ve aşırı kapasite, ekonomideki yapısal çatlakları ortaya çıkardı. İş adamları tröstü çare olarak görmeye başladılar. İstikrar aracı olarak görülen tröstler, bu amaçlarına ulaşmasalar da refahın ve iktisadi gücün yoğunlaşmasına neden oldular.

Şirket yapılarının önce kartelleşme, daha sonra da yatay ve dikey birleşmelerle değişmesi, küçük firma zincirlerini oligopol ve monopollerden oluşan karmaşık ağlara dönüştürdü. Dönemin sonunda büyük ve bürokratik

⁸ Başlangıç ve bitiş tarihleri üzerinde bir anlaşmaya varılmamış olsa da, 1865-1901 (Lincoln suikasti ile Theodore Roosevelt'in Başkan seçilmesi) arasında kalan dönem Amerikan tarihinde Yaldızlı Çağ (Gilded Age) olarak adlandırılmaktadır. Adını Mark Twain'in 1873 tarihli *The Gilded Age* adlı eserinden almıştır.

⁹ *Business Cycle* teriminin karşılığı olarak iktisadi dalgalanma ya da iş çevrimi terimleri kullanılmıştır. İş çevrimlerinin söz konusu dönemi de kapsayan bir analizi için bkz. Ernst Mandel (1980), *Long Waves of Capitalist Development*, Türkçesi: *Kapitalist Gelişimin Uzun Dalgaları*, 1986, Yazın Yayıncılık, İstanbul.

şirketlerin sahneye çıkmalarıyla, kentli ve ücretli işçi sınıfı bağımsız zanaatkarların yerini almıştı (Fox ve Sullivan 1990, 58).

Firmaların gerekli ölçüğe ulaşabilmek için en sık izledikleri yol, başka bir firmayla birleşmek ya da rakip bir firmayı satın almaktır. Bunların dışında, firmalar, borç alarak, hisselerini satarak ve karlarını sermayelerine ekleyerek de büyümeye çalışıyorlardı (Letwin 1981, 9).

İç Savaşın sonra, ortaya çıkma sırasına göre, yoğunlaşma tiplerini dört ana başlıkta toplamak mümkündür: Havuz anlaşmaları,¹⁰ tröstler, holdingler, birleşme ve devralmalar.

Havuz Anlaşmaları: Aynı sektörde bulunan firmaların bir araya gelip fiyat, pazar payı ve işle ilgili diğer koşulları belirledikleri bir çeşit centilmenlik anlaşmasına dayanan oluşumlardı (Cashman 1993, 40). Her firmanın kendi hukuki bağımsızlığını muhafaza ettiği havuzlar bir çeşit kartel anlaşmaları olup, ilk olarak demiryolu sektöründe ve J. D. Rockefeller'ın öncülüğünde, petrol sanayinde görülmüştür. Bütün kartel anlaşmaları gibi havuz anlaşmaları da, sürdürülmesi güç anlaşmalardı ve talebin azaldığı dönemlerde bozulmaya müsaitti. İngiliz içtihat hukukuna göre ticareti sınırlayan anlaşmalar oldukları için yasadışıydılar ve bu nedenle anlaşmanın hükümlerinin uygulanması için mahkemeye başvurmak da mümkün değildi (Primack ve Willis 1989, 246-251).

Tröstler: Tröst, bünyesindeki şirketlerin yönetiminde oy hakkına sahip olarak onları kontrol edebilmekteydi. Bu şekilde her şirketin ayrı hukuki kişiliği korunmaktaydı. Mutemetlerin¹¹ görevi daha önceden rekabet eden tröst şirketlerini ayrıntılı bir biçimde yönetmek değil, havuzların hukuki nedenlerden dolayı uygulamaya zorlayamadıkları rekabeti engelleyici stratejilerin benimsenmesini sağlamaktı.

Holding Şirketleri: Diğer şirketlerin hisselerini satın alarak oy haklarına sahip olma amacıyla kurulan şirketlerdi. Tröstler, bünyelerinde bulunan şirketlerin yönetimine gevşek bir biçimde sahipken, holding şirketleri iştirakleri üzerinde merkezi, birleştirilmiş bir yönetim kuruyordu.

Birleşmeler: 1897'den itibaren birleşme ve devralma, tekelleşme hareketi çerçevesinde kullanılmaya başlandı. Birleşmede havuz anlaşması, tröst ve holding şirketinde olanın tersine, şirketler hukuki kişiliklerini kaybediyor ve tek bir şirketin çatısı altında birleşiyordu (Primack ve Willis 1989, 252).

Demiryolları, ülkenin yıkıcı rekabetle karşı karşıya kalan ilk büyük sektörüydü. Demiryolları inşaat ve bakım için yüksek bir giriş yatırımı

¹⁰ Havuz Anlaşması, *pool* teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

¹¹ Mutemet, *trustee* teriminin karşılığı olarak kullanılmakta ve tröstün bünyesindeki şirketlerin yönetim kurullarına atadığı yöneticileri ifade etmektedir.

gerektiriyordu. Sabit maliyetlerin yüksekliği demiryolu şirketlerini yüksek hacimli işler için düşük tarifeler belirlemeye yöneltti. Genellikle şirketler büyük miktardaki kargolar ve yüksek mevki yolcular için farklı tarifeler belirleme ve uzun mesafeler için kısıalardan daha az ücret talep etme gibi sevilmeyen stratejiler uyguladılar.

Bu koşullara yanıt olarak, demiryolları günümüzde kartel olarak adlandırılan rakiplerin güç birliği yaptığı bölgesel yatay birlikler, yani "havuzlar" oluşturdular. Ancak havuzlar kolayca dağılabiliyordu. Örneğin, petrol taşımacılığını üyeleri arasında paylaştıran havuz, rafineriler ve mal sahipleri işbirliği yapmayı reddedince, demiryolu şirketlerinin gizli indirimler vermesi ya da havuzdan çıkması sonucunda çöktü. Aynı biçimde, kömür taşımacılığı için oluşturulan havuz da, ekonominin 1880-1890 arasında dalgalanması nedeniyle dağılmıştı.

Ekonominin diğer sektörlerinde de havuzlar kuruldu, ancak aynı kaderi paylaştılar. Havuzların bu istikrarsız ve çabuk dağılan yapısı endüstriyi daha sıkı yatay ve dikey işbirlikleri aramaya itti. İlk tröstler, bir grup şirketin -eski havuz üyelerinin- hisselerini mutemetler kuruluna verip karşılığında aynı değerde tröst sertifikası almasıyla kuruldu (Fox ve Sullivan 1990, 60-61).

Standard Oil ilk ve en meşhur trösttü. Daha sonraki tröstler için de model oluşturuyordu. Standard Oil, hukuk müşaviri Samuel C.T. Dodd'un yeni bir organizasyon yapısı olarak "tröst"ü bulmasından sonra 1879'da kurulmuştur. Tröst, bir şirketin başka bir şirketin hisselerini elinde tutmasını yasaklayan eyaletlerin çıkarmış olduğu şirketler yasalarına yakalanmadan "konsolidasyonu" sağlıyordu. Konsolide olan şirketlerin ortakları, tröst sertifikaları karşılığında hisselerini mutemetlere verdikleri için, meydana gelen tröst, tek bir şirketin altında birleşmeye neden olmamakta ve dolayısıyla şirketler hukukunun sınırlamalarından muaf olmaktaydı (Horwitz 1992, 80).

Standard Oil tröstünü (40 firmanın birlikteliğiyle 1882'de yeniden düzenlenen tröst, ülkenin rafineri kapasitesinin %90-95'ini elinde tutuyordu) takiben, et tröstü 1880'de, pamuk yağı tröstü 1884'de (pazar payı %75'di), bezir yağı tröstü 1885'de, viski tröstü 1887'de (80 üreticiyi bir araya getiren tröst, pazarın %85'ini kontrol ediyordu), şeker tröstü 1887'de (17 firmadan oluşuyordu ve ulusal şeker işleme piyasasının %78'ini elinde tutuyordu), kurşun tröstü ve halat tröstü 1887'de, kibrit tröstü 1889'da (pazar payı %85'di) ve piyasanın %90'ını kontrol eden tütün tröstü 1890'da kurulmuştu. O günlerde yaşamış bir ekonomiste göre, tamamen ya da kısmen bu tip bir yönetimin idaresine girmemiş bir sektör neredeyse kalmamıştı (Adams ve Brock 1990, 26, dipnot 3).

2.2. KAPİTALİZM ve HUKUK

19. yüzyılın son çeyreğinde ABD’de, günlük politik tartışmalara damgasını vuran “rekabet” ve “yoğunlaşmayı,”¹² dünyanın geri kalanından bağımsız, korunaklı kavramlar olarak değil, Amerikan kapitalizminin küçük üretici -rekabetçi- aşamasından, şirket kapitalizmi¹³ aşamasına geçiş süreci içinde değerlendirmek gerekmektedir.¹⁴ Öbür türlü, yoğunlaşmaya karşı rekabeti savunmak, ya da o dönemde oldukça yaygın olduğu sonraki alt bölümde görüleceği gibi, yoğunlaşmanın önlenemez bir biçimde çağın gereği olduğunu söylemek, tek başlarına anlamlı değildir.

ABD tarihi boyunca hukuk, kapitalizmin kesintisiz devam eden gelişme süreci içinde başta özel mülkiyet olmak üzere, mülkiyet hakları ve piyasanın değişen biçimleri ve gereksinimlerine uyum sağlamış ve bunları desteklemiştir (Sklar 1987, 65). Bununla beraber hukuk, mülkiyet haklarını, kamu yararı ve genel refah lehine sınırlamıştır. Hukukun uzun dönemdeki eğilimi, üretim, dağıtım ve işletmenin yönetsel yapısının iyileştirilmesiyle ilgili gelişmeleri beraberinde getiren yeni mülkiyet biçimleri, mülkiyet hakları ve sözleşme yükümlülüklerinin lehine, modası geçmiş piyasa ve üretim ilişkilerinin aleyhine olmuştur (Sklar 1988, 47).

Genel olarak, mülkiyet ve pazar ile ilgili olarak yapılacak yasal düzenleme girişimleri, kapitalistler, entelektüeller ve siyasi liderler arasında, atomize birimlerin kısıtlanmamış rekabet rejiminden, piyasanın etkin çalışmasının, mülkiyet hakkının korunmasının, işçi-işveren ilişkilerinin tatmin edici hale gelmesinin ve geniş anlamda toplumsal istikrarın beklenemeyeceği düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Sklar (1988, 53), piyasa ve hukuk ilişkisine şöyle değinmektedir:

Rekabetçi piyasa kendi başına bırakıldığında ne Frédéric Bastiat’ın bahsettiği uyumu, ne Jean Baptiste Say’ın dengesini, ne sermayenin istikrarlı bir biçimde

¹² Yoğunlaşma, önceki bölümlerde, iktisadi bir terim olan *concentration* kavramının karşılığı olarak kullanılmakla birlikte, bu bölümde ve sonraki bölümlerde, daha uygun bir karşılık bulunamadığı için, *combination* kavramının yerine kullanılacaktır.

¹³ Şirket kapitalizmi, *corporate capitalism* teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır.

¹⁴ Bu çalışmada Martin Sklar’ın teorik ve kavramsal çerçevesinden yararlanılmıştır. “Küçük üretici-rekabetçi” terimi Sklar (1988)’ın çalışmasında teşebbüslerin sahip-yönetici (veya sahip-yöneticiler) ya da onun doğrudan temsilcisi tarafından yönetildiği ve teşebbüsün fiyat koyucu olmaktan çok fiyat alıcı olduğu; fiyatınsa firmaların anlaşması sonucu değil de arz ve talebin koşulları sonucunda belirlendiği kapitalist mülkiyet ve piyasa ilişkilerini belirtmektedir. “Kapitalizmin kurumsal olarak yeniden inşası” ve “sanayinin kurumsal olarak yeniden örgütlenmesi” terimleri ise, basitçe mülkiyetin adının hukuksal açıdan anonim şirket olarak değiştirilmesini değil; mülkiyetin hisse senetleriyle birçok kişiye dağıtıldığı, ve buna bağlı olarak şirket sahipliği ile şirket yöneticiliğinin birbirinden ayrıldığı ve teşebbüsün uzmanlaşmış, merkezileşmiş bürokratik bir yapıyla yönetildiği bir sistemi tanımlar (Sklar 1988, 4).

büyümesini ve yatırıma dönmesini, ne de yüksek bir kaynak kullanımı ve istihdam düzeyinde arz ve talebin dengelenmesini sağlar. Bunların yerine elde edilen, piyasa düzensizliği, “gereksiz rekabet,” başarısız işler, bunalımlar, grevler, lokavtlar, toplumsal gerginlik ve siyasi huzursuzluktur.

Piyasanın başarısının bu şekilde yeniden düşünülmesi yasal düzenlemelerde ve içtihatla, 1890'lara gelindiğinde ise, aynı zamanda kapitalistlerin düşünce ve pazardaki davranışlarında, iktisatçıların düşünsel eğilimlerinde ve siyasi liderlerin söylemlerinde de yerini aldı. “Piyasa ilişkileri geliştikçe günlük hayatın düzenlenmesinde hukuk dinin, mahkemeler kilisenin, hakimler ve avukatlar ise rahiplerin yerini aldı” (Sklar 1988, 86).

1890-1916 döneminde küçük işletme kapitalizminin mülkiyet ve piyasa ilişkileri, yeni yeni ortaya çıkan anonim şirket kapitalizminin mülkiyet ve piyasa ilişkileri ile çatışmaya girmiş ve dönüştürülmeye başlanmıştır. Piyasa ilişkileri hukuku, gerek yasalar gerekse de içtihatlar bakımından, çatışmanın ve dolayısıyla ulusal politikanın ana sahası olmuş; para ve banka hukuku, demiryolu regülasyonu, işçi örgütlenmesi, ticaretin sınırlanması ve diğer piyasa ilişkileri ile ilgili hukuklar tartışmaya açılmıştı. Bütün bunlar piyasanın düzenlenmesi ve yönetilmesi sorunuyla ilgiliydi (Sklar 1988, 89).

2.2.1. Anonim Şirketin Ortaya Çıkışı

Büyük yatırımların gerektirdiği sermayenin çoğu zaman bir kişi ya da grup tarafından sağlanamaması, hukuksal bir araç olarak anonim şirketi¹⁵ gerekli kıldı. Anonim şirket yalnızca küçük tasarruflardan yararlanılmasını sağlamıyor, aynı zamanda riskin dağıtılmasının ve sınırlı sorumluluğun da faydalarını sunuyordu (Thorelli 1996, 21). Merkantalist sistemde, anonim şirket, devletin özel bir amaç için kurdurduğu bir varlıktı. Klasik modelde ise, şirket, devletin verdiği özel bir ayrıcalığı değil, sermayeyi yönetmek için bir aracı ifade etmekteydi (Hovenkamp 1991).

Amerika'da 18. yüzyılda bütün şirketler, İç Savaştan önce de birçok şirket özel beratlarla kuruluyordu. Bu uygulamanın arkasında, “şirketlerin aslında birer tekel olduğu” düşüncesi yatıyordu. Her şirket için, yapacağı işin, özel haklarının ve görevlerinin tarif edildiği ayrı bir yasa çıkarılırdı. Hiçbir topluluk, eyalet yasa koyucusu kendileri için bir yasa çıkarmazsa bir şirket kuramazdı. Bunu başaranlar ise meslektaşları arasında ayrıcalıklı olarak değerlendirilirdi. Şirketlerin bu özellikleri ve az rastlanır olmaları onların tekelci olduklarını düşünmek için yeterliydi (Letwin 1981, 63).

Eyaletler, içtihatlarıyla kurumsal girişimciliğin temel yapısını belirleme gücüne sahiptiler (Fox ve Sullivan 1990, 59). Amerikan eyaletleri, geçiş ücreti

¹⁵ Anonim Şirket, *corporation* teriminin yerine kullanılmaktadır.

alınan köprü, paralı yol, kanal ve demiryolu şirketlerine inhisari haklar vererek, İngiliz geleneklerini devam ettirdiler. Örneğin Massachusetts Eyaleti'ndeki ilk üç demiryolu 1830'da şirketleşmişti ve kendi hatlarında otuzar yıllık tekel hakkı almışlardı (Letwin 1981, 63).

Şirketleşmenin avantajları, şirketlerin uzun ömürlü olmaları, ortaklarına sınırlı sorumluluk hakkına getirmeleri ve hatta ilk zamanlarda kamu yardımlarından faydalanabiliyor olmalarıydı. Tepkiler üzerine şirketlerin ayrıcalıkları, bu haklar alınarak değil, herkese tanınarak azaltıldı. Genel şirketleşme yasaları, eyalet görevlilerini, koşulları tutturana şirket beratı (anasözleşmesi) vermekle görevlendirdi. İç Savaşa (1861-1865) geldiğinde şirket kurmak öyle kolay ve sıradan hale geldi ki, şirketlerin tekeli olduklarına yönelik savlar daha fazla telaffuz edilemedi (Letwin 1981, 66).

Licht, girişimciliğin cesaretlendirilmesinde devletin dolaylı etkisinin - örneğin federal sistemin kendisinin- doğrudan müdahalelerinden çok daha etkili olduğunu ileri sürmektedir. Eyalet yönetimleri, Amerikan Anayasasıyla yaratılan tabakalı devlet düzeni sayesinde birçok önemli yetkiye sahip olmuştur. Şirket beratı verme yetkisinin eyaletlere ait olması, şirket kurma işlemlerini Avrupa'ya göre oldukça kolaylaştırmış, bu iş için ulusal hükümetlere ya da parlamentolara başvurmak zorunda kalan Avrupalı meslektaşlarına göre Amerikalı girişimciler önemli bir avantaj elde etmiştir. Bunun sonucu olarak, 1800 yılında Amerika'da üç yüz sermaye şirketi faaliyet gösterirken, Büyük Britanya'da bu sayı yalnızca yirmiydi (Licht 1995, 91).

2.2.2 Santa Clara: Modern Şirketin Doğuşu

Mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü hukuku ile ilgili olarak bir dönüm noktası olan *Santa Clara* Kararında (1886) Yüksek Mahkeme, Anayasada yapılan beşinci ve on dördüncü değişikliklerle beyaz erkek kişilere tanınan yaşama, özgürlük, varlık ve kazanç elde etme haklarının, hem esas hem de usul bakımından, şirketlere de tanınmasına karar verdi. Yüksek Mahkeme bu kararıyla, kapitalist mülkiyetin kurumsal olarak yeniden yapılanmasının olmazsa olmaz ön koşulu olan sermaye piyasalarının gelişmesinin hukuki temellerini atmıştır (Sklar 1987, 65-66). Kararda: "Mahkeme herhangi bir eyaletin, yargılamasında, hukukun kişileri eşit bir biçimde koruyacağını reddetmesini yasaklayan Anayasanın On Dördüncü Değişikliğinin¹⁶ hükmünün şirketlere de uygulanacağını sorgulayan herhangi bir görüş işitmek istememektedir" (Horwitz 1992) denilmekteydi. Amerikan hukuk tarihinde bir dönüm noktası olan Kararın bu kadar gelişigüzel kaleme alınması, hukukun kapitalizmin yeni biçiminin önündeki engelleri temizlemek konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermesi açısından çarpıcıdır.

¹⁶ Bu değişiklik 1868 yılında yapılmıştır.

Şirketin anayasal bir kişi olduğunu ilan eden *Santa Clara* Kararı, bir şirketin, şirket adına sahip olunan mülkiyetin gerçek kişi adına sahip olunan mülkiyetmiş gibi korunacağı garantisini altında, diğer teşebbüs biçimleri gibi nasıl davranılabileceği ve şirketin sahip olduğu mülk ile ilgili anayasal hakları kimin, nasıl savunacağı sorunlarını çözüme kavuşturuyordu. Şirketin anayasal bir kişi olduğu doktrini, anayasal hakların şirketin yönetim kurulu ve müdürleri tarafından talep edilebileceği sonucuna ulaşıyordu (Hovenkamp 1991, 42).

Daha önceden, örneğin başka bir şirketle birleşmesi ya da mal varlığının devredilmesi gibi, şirketle ilgili önemli değişikliklerde bütün ortakların rızasının aranması kuralı, Yüksek Mahkemenin kararları ve eyaletlerin kabul ettiği şirketler yasalarıyla, yüzyılın sonunda, oyçokluğunun yeterli olduğu kuralına dönüştü. Hukuk doktrininde meydana gelen buna benzer değişiklikler, şirket ortaklarının, yatırımcılardan farkları kalmayan “sınırlı sorumlu şirket mensuplarına” dönüşmelerine, sermaye piyasasının gelişmesine ve şirketlerin kolayca el değiştirebilir hale gelmelerine yol açtı (Horwitz 1992, 87-95). Bunlar kapitalizmin kurumsal olarak yeniden örgütlenmesi için olmazsa olmaz koşullardı.

İmalat sanayiindeki firmaların hisseleri 1890-1893 arasında Menkul Kıymet Borsasında işlem görmeye ve 1897’den sonra halka arz edilmeye başlandı. Böylece hissedarın, küçük işletmedeki mülk sahibi ya da ortak gibi, şirketin gerçek sahibi olduğu şeklindeki geleneksel görüşten uzaklaşıldı (Horwitz 1992, 95).

Şirketleşmenin yasal statüsünün değişmesi, üretimin, pazarlamanın ve dağıtımın birçok, hatta bütün yönlerinin merkezileşmesine yönelik daha büyük bir hareketin parçasıydı. Üretim ve pazarlamada kullanılan birimleri yatay ve dikey bütünleşmeler yoluyla birleştirme yönelimleri ortaya çıktı. Bu yönelimin ilk nedeni, bazı firmaların (örneğin Singer Dikiş Makinesi Şirketi- ki o da patentten kaynaklanan bir tekeldi) tanıtım ve servis gibi özel pazarlama hizmetleri gerektirecek karmaşık ve yeni ürünler üretmeye başlamasıydı. İkincisi ise, geleneksel satış noktalarının büyük miktarlardaki malı idare etmeyi başaramamasıydı. Ancak, en önemlisi, şirketler yıkıcı rekabetten ve düşen fiyatlardan kaçınmak istiyordu (Fox ve Sullivan 1990, 59).

Sonuç olarak, 19. yüzyılın son çeyreğinde “anonim şirket” kamu otoritesinin yarattığı metafizik bir varlık, bir “garabet” olmaktan çıkmış, dönüşen iş hayatının normal bir aktörü haline gelmişti. Hukuk üzerine düşeni yapıyordu.

2.3. TEKELLEŞMENİN SONUÇLARI ve KAMUOYUNUN TUTUMU

Hofstadter (1991, 20-21)'a göre, rekabet Amerikan toplumu için bir teoriden öte, bir yaşam biçimi, bir “amentü”dür. Koloni döneminden başlayarak, 19. yüzyılın sonlarına kadar, çiftçi ve kasaba girişimcilerinden oluşan toplumun idealist, devingen, iyimser, eşitlikçi, otorite karşıtı ve rekabetçi özelliklere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Hofstadter, Jackson'ın başkan olarak seçildiği 1828 yılında, küçük girişimcilerden oluşan ekonominin yüzyılın sonlarında tekeller tarafından yönetildiğini, bu denli hızlı bir değişimin Amerikan toplumu tarafından kolay kolay kabullenilmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Ancak öbür taraftan da, 1873'de yaşanan ekonomik paniği, 1885 ve 1893-1897 depresyonları takip etmiş, Amerikalılar iktisadi dalgalanmaların görünüşte sert merhametsizliğiyle tanışmışlardı. 1871 Paris Komünü, Amerikan kültürüne sosyalizm korkusunu sokmuş, 1877 Büyük Demiryolu Grevi de Amerika'nın, Avrupa kökenli sınıf mücadelesi hastalığına yenik düşerek, Avrupa tarihinin daha şiddetli dalgalanmaları içine girdiği şeklindeki yaygın korkuyu arttırmıştı (Horwitz 1992, 65). “Ülkenin büyük demiryolu grevleriyle sarsıldığı 1877 yılına ait olarak Amerikan halkının kafasına iki resim kazınmıştı: Bir tarafta arkasında devletin silahlı gücünü de bulan devasa şirketler; öbür tarafta ise, Amerika'ya özgü bir komünist hareket” (McMath 1993, 3-4). Emeğin Şövalyeleri'nin¹⁷ 1885 Depresyonu sırasındaki hızlı yükselişinden sonra, 1886 yılındaki ünlü Haymarket olayları sosyal gerilimi iyice arttırmış ve Amerika'nın *tarihin ve ekonomik gelişimin yasalarından* bağımsız olmadığı görüşünü güçlendirmişti (Horwitz 1992, 65).

Foner (1980, 22), 1860'lar için, “...küçük çiftçinin ve bağımsız zanaatkarın, ‘her bireyin kendi emeğinin meyvelerini yemesi’ idealleri hala topluma nüfuz etmekteydi,” demektedir. Ancak tarihçi Alfred Dupont Chandler, Jr. *Visible Hand* adlı eserinde sermayenin yükselişini şöyle anlatmaktadır:

Şirket yönetiminin görünür eli, Adam Smith'in piyasa güçlerinin görünmez eli dediği şeyin yerini aldı. Piyasa, mal ve hizmetlerin arz ve talebinin karşılaştığı yer olarak kalmaya devam etti; fakat modern teşebbüs, malların üretim ve dağıtım süreçleri arasındaki akışının koordinasyonu, gelecek dönemdeki üretim ve dağıtım için fon ve personel tahsisatı işlevlerini kendi üzerine aldı. Modern teşebbüs o zamana kadar piyasa tarafından gerçekleştirilen işlevleri ele geçirmeyi başardıkça Amerikan ekonomisindeki en önemli kurum, teşebbüsün yöneticileri de iktisadi karar alıcılar arasındaki en etkili grup haline geldi (Cashman 1993, 39).

¹⁷ Emeğin Şövalyeleri: Knights of Labor, 1869'da kurulan, Amerika'nın ilk ciddi işçi örgütlenmesidir. Tam adı “The Noble Order of the Knights of Labor.”

1866-1872 arasında Union Pacific adlı demiryolu şirketi hazine arazisi satın alabilmek için, yalnızca rüşvet olarak, 400 bin dolar harcamıştı. Ancak, rüşvetler yalnızca münferit taleplerin karşılanması sağlamıyor, milletvekilleri, senatör ve hatta başkanların giderek büyük şirketlerin memurları gibi işlev görmesine yol açıyordu. Kuşkusuz bu tür yolsuzluklar banka ve demiryolları şirketlerine özgü değildi. Örneğin, Thomas Edison kendi icatlarından birinin satışını kolaylaştıracak bir yasa için, New Jersey Eyalet Meclisi'ndeki politikacılardan her birine bin dolar rüşvet teklif edebiliyordu (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, ABD'de İşçi Hareketi Bölümü).

2.3.1. Sosyal Darwinizm

Bu eğilim, Yıldızlı Çağ olarak adlandırılan bu dönemde neredeyse evrensel olarak bilimsel bir gerçeklik gibi kabul gören Sosyal Darwinizm tarafından meşrulaştırılıyordu. Sosyal Darwinizmin önde gelen savunucusu İngiliz gazeteci Herbert Spencer en iyinin ayakta kalabileceğini savunduğu yapıtlarında “bırakınız yapsınlar” iktisadıyla biyolojinin bir sentezini yapmaya denedi.¹⁸ Spencer, büyük şirket savunucularının duymak istediklerini söylüyor, “bütün insanların eşit olduğunu iddia eden politik bir sistemin nasıl olup da ekonomik eşitsizliğe yol açtığını” açıklıyordu (Cashman 1993, 42).

Serbest piyasanın yalnızca malların dolaşımını temin etmek için değil, ahlaki değerlendirme için de en iyi mekanizma olduğu kabulüne dayanan bu görüş, para sahibi olmayı, yalnızca insanın bu paraya layık olduğunun değil, aynı zamanda siyasal ve entelektüel hayatı yönlendirecek erdemlere de sahip olduğunun kanıtı olarak yorumluyordu. Herkesin eşit şartlarda katıldığı yaşam mücadelesinde, en güçlü ve erdemli olanların yükseleceği varsayılıyordu. Bu görüşün uygulamaya geçirilmesi, iktisadi hayat üzerindeki bütün kamu denetimlerinin kaldırılması, iktisadi gerekçelerin dışında hiçbir gerekçenin meşru sayılmaması oldu. Bütün ideolojiler gibi Sosyal Darwinizm de, toplumsal hayat içerisinde, çarpıtarak da olsa yansıttığı maddi bir temele dayanıyordu. Teknolojik gelişmenin ve para dolaşımının son derece hızlı olduğu, feodal bir geçmişten devralınmış kurum, alışkanlık ve servetlerin etkilerinin son derece cılız olduğu koşullarda, gerçekten de yeterli derecede hırs, tamahkarlık ve şans, çok mütevazı imkanlarla iş hayatına atılan insanların çok kısa sürede önemli servetler biriktirebilmelerine zemin hazırlıyordu. Bu kuşaktaki önemli işadamlarının yüzde 43'ü aşağı ve aşağı orta sınıflardan gelme kişilerdi (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, ABD'de İşçi Hareketi Bölümü).

¹⁸ Spencer'ın Social Statistics adlı kitabı 1864 ile 1903 arasında ABD'de 368.755 adet sattı. Bu rakam bir sosyoloji kitabı için muhtemelen bir rekordu.

Areeda ve Kaplow (1997, 42), o zamanki büyük iş çevrelerinin bugünkü “terbiyesinden” yoksun olduğuna değinmektedir. Meydana gelen birleşmelerin bir kısmı gönüllü olarak, bir kısmı da “sat ya da yok ol” demeye hem gücü hem de cüreti olan devlerin zoruyla gerçekleşmekteydi. İyi müşteriler için gizli indirimler, yerel bir rakibi piyasa dışına itmek için yine yerel düzeyde fiyat düşürmeler, rakibin müşterisine, sağlayıcısına ya da kreditorüne baskı uygulama gibi yıkıcı davranışlar oldukça yaygındı. Karteller fiyatları tespit ediyor, üretimi kontrol ediyor ve tüketicileri sömürüyordu. Birçok piyasada ya yıkıcı, kıran kırana rekabet görülüyordu, ya da rekabetin izine bile rastlanmıyordu. Devlet görevlilerine rüşvet verme, piyasayı manipüle etme gibi eylemler ise, gizlemeye gerek duyulmadan yapılıyordu. Yapılan her ifşaat kamu bilincini derinden sarsıyor ve önlem alınması için biraz daha fazla talep yaratıyordu. Skandalların tekeller, demiryolları ve tröstlerle alakalı olduğu bilinmeyen bir şey değildi (Areeda ve Kaplow 1997).

İngiliz Tarihçi Thomas Carlyle, Sanayi Devriminin girişimcilerini “sanayinin kaptanları” olarak anarken, onlar Amerika’da daha çok “hırsız baronlar” olarak tanınıyorlardı. Bu terim ilk defa Kansalı çiftçiler tarafından 1880’de demiryolu devleri için kullanılmıştı (Cashman 1993, 30).

Cashman (1993, 30-36), iki kuşak hırsız baron olduğundan bahsetmektedir: Jay Gould, Jim Fisk ve Daniel Drew gibi servetlerini sanayici olmaktan çok dolandırıcı finansörlükle elde edenler ve sonradan gelen çelik devi Andrew Carnegie, petrol patronu John D. Rockefeller ve finansçı J.P. Morgan’ın en büyükleri olduğu “hiç olmazsa bir hizmet sunanlar.”¹⁹

Gustavus Swift et, Charles Pillsbury tahıl, Henry Havemeyer şeker, Frederick Weyerhaeuser kereste, John Pierpont Morgan da demiryolu ve finans alanında siyaset sahnesinin baş aktörlerinden daha etkilidiler. “Çok konuşup bir şey yapmayan politikacıların tersine hırsız baronlar az konuşup çok iş yapıyorlardı” (Cashman 1993, 40).

Teksalı Kongre Üyesi John Reagan’ın 1876’da söylediği, “Vanderbiltler, Stewartlar, Gouldlar, Scottlar ve Huntingtonlar ortaya çıkana kadar Kongreyi yönlendirip hükümetin amaçlarını şekillendirmeye başlayana kadar ortada dilenci yoktu,” (Cashman 1993, 42) sözü birilerinin ancak milyonların sırtına basarak yükseldiğinin de ifadesiydi.

Yalnızca adem-i merkezileşmiş politik ve ekonomik sistemin, özgürlüğü koruyup Avrupa devletçiliğinin zorbalığından uzak durarak refahı arttırabileceği inancı, dönemin Amerikasının düşünce dünyasına damgasını vurmuştu. Artan eşitsizlik, kendi kendini düzenleyen piyasa sisteminin refahı “görünmez bir el” gibi adil bir biçimde dağıtacağı inancının dayandığı temeli sarsarken, büyük ve

¹⁹ Hırsız baronların kişisel “başarı” öyküleri için bkz. Cashman (1993, 30-36).

yoğunlaşmış teşebbüslerin ortaya çıkışı da adem-i merkezi ekonomik kurumların doğallığını ve gerekliliğini sorgular hale geliyordu. Piyasa sisteminin yeniden tanımlanarak, dev şirketlere, bu sistem içinde meşru bir rolün bulunması, yüzyıl biterken Amerikan toplumsal düşüncesinin önemli sorunlarından biriydi. Adem-i merkezi rekabetçi bir piyasa sisteminin doğallığı ve gerekliliği görüşüne dayanan eski muhafazakarlık, büyük teşebbüslerin ölçek ekonomilerinden kaynaklanan önlenemezliği ve etkinliği görüşüne dayanan yeni muhafazakarlıkla çatışma içine girmişti (Horwitz 1992, 66).

Peritz (1996, 10) de egemen söylemin sarsılmasını aşağıdaki biçimde betimlemektedir:

Kamuoyunun antitröste olan ilgisi, kural ile istisna, gerçek ile ideoloji arasındaki gerilimlerin arttığı bir ortamda ateşlenmişti. Yeni ekonomik koşullar klasik politik iktisadın dayandığı varsayımları sorgular hale gelmişti. En çok tröstlerde büyük refah birikimlerinin gerçekleşmesinin ve endüstrinin kartelleşmesinin, klasik iktisadın bu durumların ancak kamu tarafından bir ayrıcalık verilerek gerçekleşeceğine dair öngörüsü ile örtüşmemesi sorun yaratıyordu.

O zamanların hakim düşüncesi olan klasik düşünce, rekabetin korunması gerektiğini öngörse de, bu kavram neoklasik iktisatçıların kullandığından farklı olarak, iktisadi birimin (birey ya da firma) kaynakların nasıl dağıtılacağına kendi kendisine karar vermesi ve devletin bir birey ya da sınıfa diğerlerinin aleyhine olacak şekilde ayrıcalıklar ihvan etmesi yetkisinin sınırlandırılmış olması anlamına geliyordu. Neoklasik modelde ise “tam rekabet,” fiyatın marjinal maliyete eşit olduğu ve firmaların yenilik ve optimum ölçeğe ulaşmasıyla maliyetlerini en aza indirdikleri bir durumdur. Fakat klasik düşüncenin marjinal maliyet kavramından haberi yoktu, sabit ve değişken maliyetler arasındaki fark da tam bilinmiyordu. Amerikan klasikleri rekabet hakkında değil tekel hakkında, o da devletin verdiği ayrıcalıkların kaldırılması amacıyla, eserler veriyordu (Hovenkamp 1991, 270-273).

Hukuk düşünürlerinin 1890’larda meydana gelen şirketleşme hareketlerini meşrulaştırma çabaları Amerikan iktisat düşüncesinde inanılmaz bir değişime yol açtı ve büyük ölçekli yoğunlaşmanın ortaya çıkışının önlenemez olduğu düşüncesini savunma ve meşrulaştırma hareketi ile desteklendi. 1880’lerin sonlarına kadar hakim Amerikan iktisat düşüncesi sermayenin büyük ölçekli yoğunlaşmasının zorunlu ya da önlenemez olduğuna dair argümanları reddetmekteydi. 1870’ler ve 1880’lerin başında yapılan “tekel sorununa” dair tartışmalar demiryolları üzerinde toplanmıştı. Demiryollarının özel bir durum –doğal tekel- olduğu ileri sürülüyordu (Horwitz 1992, 80).

Klasik düşüncenin dayandığı Ricardocu emeğin değer kuramına göre metanın piyasa değeri içinde cisimleşmiş bulunan emek miktarı ile belirlenmektedir. Bu nedenle piyasadaki herkesin verdiği kadar bir karşılık

aldığı varsayıldığından, fiyatlar ve piyasa süreci sadece serbest ve doğal değil, aynı zamanda adil ve hakkaniyetlidir de. Ancak yoğunlaşma sonucunda fiyatların doğal piyasa fiyatının üstünde ya da altında (yıkıcı fiyat) oluşması, klasik ekonominin bunları rekabetçi piyasalarda doğal ve hakkaniyetli olmayan bozguncular olarak görmesine yol açtı (Peritz 1996, 22).

Rekabeti dinamik bir piyasa olgusu olarak gören dönemin Amerikan iktisatçıları, antitröst yaklaşımını tüketicilerin uzun dönemli çıkarlarıyla uyuşmadığı gerekçesiyle reddediyorlardı (DiLorenzo ve High 1988, 425-429).

Henry C. Adams, yeni kurulan Eyaletlerarası Ticaret Kurulunun baş istatistikçisi, John Stuart Mill'in ölçüğe göre artan, azalan ve sabit getirili endüstrilerle ayırımına dayandığı *The Relation of the State to Industrial Action* adlı eserinde, ölçüğe göre artan getirilerin söz konusu olduğu sektörlerin doğal tekel olduğu, böyle endüstrilerde beraber hareket etmek kişilerin çıkarınaysa hiçbir yasanın onları rekabet etmeye zorlayamayacağını belirtmektedir (Horwitz 1992, 82).

Tröstün fikir babası olan Samuel C. T. Dodd, 1890'da *New York Tribune*'de yayımlanan bir makalesinde, Amerika'da sanayi ve ticaretin yoğunlaşmalar aracılığıyla sürdürüldüğünü, başka türünün de mümkün olmadığını belirtmekteydi. Dodd'a göre hukuk yavaş yavaş ve fakat kesin olarak bu gerekliliği ve yararı kabul edecekti. Dodd makalesinde yoğunlaşmaların işgücü talebini arttırarak işsizliği azalttığını; üretim tekniklerini geliştirerek, taşıma maliyetini azaltarak, fiyatları hiç olmadığı kadar aşağı çektiğini; çalışanların tasarruflarını tröstlerin hisselerine yönlendirmesi sonucunda, gelir dağılımını düzelttiğini öne sürmekteydi. İşin çapı büyüdükçe piyasanın genişlediğini, bunun da daha büyük sermaye bileşimlerini gerektirdiğini; bu nedenle şirketlerin büyüklüğüne bir sınır getirilmesinin gelişmeyi engelleyeceğini belirten Dodd; hukukun ancak şirketler "kötü" hareketlerde buldukları zaman devreye girmesi gerektiğini açıklıyordu (Dodd 1968, 78-79).

Railroad Transportation (1885) adlı kitabın yazarı Arthur Hadley, demiryolu sektöründen yola çıkarak endüstriyel yoğunlaşmanın kaçınılmaz olduğundan bahsediyordu. Hadley, aşağıdaki sözleriyle tepkisini yoğunlaşmanın nedeni olarak gördüğü "rekabet" in kendisine yöneltiyordu:

Bütün eğitimimiz ve alışkanlıklarımız bizi rekabete inanmaya zorlamaktadır. Rekabeti sağlıklı bir iş hayatının doğal olmasa bile gerekli bir koşulu olarak görüyoruz...Ricardo'nun rekabete açık serbest bir piyasada değişik malların değerlerinin üretim maliyetleri ile orantılı bir düzeye gelme eğiliminde olduğu düşüncesini hiç tartışmadan kabul ettik (Horwitz 1992, 81).

Hıristiyan Sosyalist Edward Bellamy ise, 1889 yılında, rekabetin sonunun geldiğini keyifle söylemekte, rekabetin Hıristiyanlığın temel değerleriyle ters düştüğünü belirtmektedir. Bellamy, "Rekabetçi sistem zengin

ya da fakir, herkesin kişiliğinin en kötü tarafını geliştirme eğilimindedir. Cezalandırdığı tüm değerler bir insanın sahip olduğu en soylu ve cömert olanlarıdır, teşvik ettikleri ise insanlığın ancak vazgeçerek yücelebileceği bencil ve aşağılık güdülerdir,” derken küçük üreticilerin duygularını ifade ediyordu (Horwitz 1992, 82).

Yine de tekelleşmenin iyi olmadığını düşünenler de vardı. Kamuoyu endüstriyel yoğunlaşmanın bir sorun olduğu görüşüyle Henry Demarest Lloyd’un tekeli kötüleyen makalelerinde tanıştı (Horwitz 1992, 80) Henry D. Lloyd, 1881 yılında *Chicago Daily Tribune*’de yayımlanan bir makalesinde, “Vanderbilt, Gould, Rockefeller ve diğer Paşaların²⁰ yaptıkları, muazzam miktarlardaki serveti tek elde toplamaktır; refah yaratmak değil, refahın büyük kitlelerin cebinden tekellerin cebine yeniden dağıtılmasıdır,” diye yazıyordu (Freyer 1992, 50).

1888 yılının Şubat ayında *New York Times* Gazetesi, 8 Şubat hariç, her gün tekel sorunuyla ilgili makaleler ya da editöryal yazılar yayımlamıştı. Ortabatı’da en çok okunan *Chicago Tribune* Gazetesi de aynı yılın Şubat ayında Standard Oil, viski, şeker, tuz, soba, Şikago benzin, hint yağı ve nişasta tröstleriyle ve New York Eyaleti’nin antitröst yasasıyla ilgili yazılar ve makaleler yayımlamıştı. Letwin (1981, 57) bu gazetelerin yoğun ilgisi haricinde New York dışında yayımlanan en azından otuz bir gazetenin de konuyla ilgilendiğini belirtmektedir.

“Bütün şirketlerin tekel olduğu inancı da en az bütün tekellerin kötü olduğu inancı kadar eskidir ve yine onun gibi İngiltere kaynaklıdır,” diyen Letwin (1981, 62), tekellere yönelen tepkiyle ilgili olarak aşağıdaki saptamada bulunmaktadır:

...Görüldüğü gibi antitröst hassasiyeti bir gecede ortaya çıkmamıştı. Tekelden nefret etmek Amerikan siyasi geleneklerinin en eskilerinden bir tanesiydi. Ve bütün köklü geleneklerde olduğu gibi farklı zamanlarda bir çok farklı biçimde ifade edilmiş ana bir düşünce etrafında bütünleşiyordu. İlk zamanlarda tekel devlet tarafından ihvan edilen bir ayrıcalığı belirtirken daha sonraları az sayıda kişinin kendi çabalarıyla yarattıkları inhisari bir durumu nitelene başlandı. Ama her zaman özellikle fırsat eşitliğini engelleyen haksız bir güç anlamına geldi. Tröst ise popüler bilinçte tekelin yeni bir biçiminden başka bir şey değildi ve geleneğin bütün gücü bu kavramın üzerinde toplanmakta gecikmedi (Letwin 1981, 59).

Tarım kesimi de tekellere karşı tepkisini göstermekte gecikmedi. 1875’de tepe noktasına ulaşan Grange hareketi, demiryollarına ve tekellere karşı ortaya çıkmış bir çiftçi hareketiydi. 1880’e gelindiğinde gücünün çoğunu yitirmişse de, Grange hareketi İç Savaşın büyük acılarının unutturduğu tekelcilik sorununu yeniden gündeme getirmeyi başarmıştı (Letwin 1981, 67-68).

²⁰ Metnin orijinalinde *Pashas* olarak geçmektedir.

Tröst yeni düzenin bir simgesi olmuştu. Destekleyicilerine göre refahı, işbirliğini ve gelişmeyi işaret ediyordu. Aleyhindekiler ise, bu insansız, merkezi biçimde yönetilen yapıların hırsı, insan dışılığı ve ekonomik tabakalaşmayı temsil ettiğini düşünüyordu. Sonuç olarak, 1880'ler boyunca, yalnızca 8 konsolidasyonun tröst biçimini almasına rağmen, "tröst" terimi, şirket birleşmeleri için bir hukuki araç olmanın ötesinde anlamlar ifade etmeye başlamıştı (Fox ve Sullivan 1990, 62).

Kamuoyu tröslere karşı derin düşmanlığına rağmen ne yapılması gerektiğine dair özel bir çözüm öneremiyordu. Kongre ne yapılacağını tamamen kendi başına belirleyecekti (Letwin 1981, 55).

BÖLÜM 3

SHERMAN YASASI ÖNCESİNDE YOĞUNLAŞMALARIN AMERİKAN HUKUKUNDA ELE ALINIŞI

3.1. TEKELLERLE İLGİLİ İÇTİHAT HUKUKU

Amerikan Devrimi'nin gerçekleştiği tarihte İngiltere'de ve kolonilerinde uygulanan içtihat hukuku, kurulan yeni devlet tarafından da benimsenmiş; ancak bu tarihten sonra Amerikan hukuku, öncelinden farklı bir yolda ilerlemiştir.

İngiliz tekel hukuku geleneksel olarak dört bölümden oluşuyordu: Patent, berat ve gümrük ile verilmiş tam tekeller; kapatmacılık, istifçilik ve komisyonculuk; ticareti sınırlayan anlaşmalar; ve birleşme ve devralmalarla ilgili içtihat hukuku.

İngiliz hukukundaki ilk tekel davalarında, fiyatları yükselttiği için bazı davranışlara izin verilmemesi gerektiği şikayeti dile getirilirdi. Ancak çoğu zaman böyle bir şikayette bile bulunulmazdı. Bu durum içtihat hukukunun 17. yüzyılın başlarında rekabeti desteklediği ve fiyatların piyasa tarafından serbestçe belirlenmesi gerektiğini benimsediği anlamına gelmemektedir. İchtihat hukuku "düşük" fiyatları "serbest" fiyatlara yeğlerdi ve bütün önemli fiyatların siyasi otorite ya da tekel beratına sahip şirket yönetimi tarafından belirlenmesini, olağan bir şey olarak görürdü (Letwin 1981, 32-33).

Letwin'e (1981, 18) göre, içtihat hukuku her zaman serbest ticareti savunmuyor ve tekeli lanetlemiyordu. Hatta uzun bir süre bunun tam tersini yapmış; bireylerin gelirlerinin ve harcamalarının krallar, parlamentolar, valiler, yasalar ve gümrükler tarafından sıkıca kontrol edildiği; fırsatlarının ise loncaların, beratlı şirketlerin ve patent sahiplerinin inhisari haklarıyla sınırlandırıldığı bir iktisadi düzeni savunmuştu. İlk defa 16. yüzyılın sonlarında bu düzenleme ve ayrıcalık sistemine sırt çeviren içtihat hukuku, ancak 18. yüzyıldan sonra bu işi istekle yapar hale gelmişti.

Letwin, Sherman Yasasının Anglosakson hukuk sistemi içindeki yerinin anlaşılabilmesi için içtihat hukuku ile arasındaki ilişkiyi aşağıdaki gibi kurmaktadır:

Sherman Yasası, Amerikan ve İngiliz mahkemelerinin içtihatları külliyatının üzerine kurulmuştur. İchtihat hukukunun tarihin her döneminde ticaret özgürlüğünü koruduğu düşünülür. 18. ve 19. yüzyıllarda İngiliz ve Amerikan hakimleri tekelleri, istifçileri ve ticareti sınırlayanları mahkum ederken kökleri kimsenin hatırlayamayacağı kadar eski zamanlara kadar giden bir geleneği devam ettirdiklerini düşünüyordular. Sherman Yasasını hazırlayan ve kabul eden kongre üyeleri yalnızca içtihat hukukunun halihazırda yasakladığı eylemlerin yasadışı olduğunu ilan ettiklerini zannediyorlardı. Bu hakimler ve yasa koyucuların bu konulardaki içtihat hukukunun zaman içinde değiştiğini bilmeleri gerekemekteydi. Ancak içtihat hukukunun yönünü değiştirebileceği ve bir uyarıda bulunmadan daha önceden serbest bıraktığı eylemleri yasaklayabileceği, yasakladıklarını ise serbest bırakabileceği her zaman hatırlanamamaktadır. Hukukçular içtihat hukukunun o sırada toplum tarafından benimsenen ekonomik teori ve politikaları yansıttığını ve o teori ve politikalar kadar radikal bir biçimde değişebileceğini kolaylıkla göremez. Bunun sonucu olarak içtihat hukukunun ticaret özgürlüğüne bakış açısının tarihi boyunca hep aynı olduğu şeklindeki yanlış görüşü kolaylıkla benimserler.

...

İchtihat hukukundaki değişim, hakimlerin ve avukatların görüşlerindeki değişimi yansıtır. Bu nedenle, toplumun geri kalanının konu hakkında hiçbir fikri yokken ya da doğal ve arzu edilebilir bir olgu olduğunu düşünürken hukukçuların tekeli lanetlemeleri beklenemez. Sıra dışı olan, hukukçuların herhangi bir devlet adamı veya ekonomistin savunduğundan iki yüz yıl önce “laissez-faire politikalarını” savunmaları ve toplumun geri kalanı tarafından terk edilmelerine rağmen savunmaya devam ediyor olmaları olurdu (Letwin 1981, 18-19).

Kapitalizmin normal bir biçimde işlemesi ve gelişmesi için, sosyopolitik ortamda ve özellikle hukuk düzeninde belirlilik ve öngörülebilirliğe ihtiyaç duyduğunu vurgulayan Sklar (1987), aynı zamanda değişimin hızla sağlanması için açıklık gerektirdiğini de belirtmektedir. İchtihat hukukunun gücünün de bu gereksinimlere yanıt verebilmesinden; “hem öngörülebilirliğe hem de değişime izin veren tecrübeye dayalı akılcı yorum kabiliyetinden” kaynaklandığını öne sürmektedir (Sklar 1987, 74).

Sherman Yasasından önce, ticaretin sınırlanmasıyla ilgili içtihat hukukunun genel kuralı; taraflar arasında kısmen ya da tamamen fiyatları karlı bir seviyede tutmak ve iş çıkarlarını korumak için yapılan gönüllü sınırlamaların, niyetlerinin ve etkilerinin bu amaçları geçmemesi, başkalarının o işe girmesinin engellenmemesi, o işteki rakiplerinin önünün kesilmemesi, kamu çıkarlarına büyük zarar verilmemesi, yani rekabetin engellenmemesi veya engellenmeye çalışılmaması koşullarıyla, makul ve dolayısıyla geçerli olduğuydu. Mahkemeler sözleşme özgürlüğünün kamu refahı ve bireyin özgürlüğü için zorunlu olduğuna,

makul olmayan, bu yüzden de hükümsüz olan sınırlamaların kamu refahına veya bireyin sözleşme özgürlüğüne ya da kişinin rekabet etme hakkına zarar verdiğine hükmediyorlardı (Sklar 1988, 98).

Hem İngiliz hem de Amerikan içtihat hukukunda “tekelleştirmek”²¹ ve “tekelleştirmeye teşebbüs etmek,” pazarda veya bir işkolunda diğerlerinin rekabet etmesini ya da pazara girmelerini engellemek (ya da engellemeye teşebbüs etmek) ve bu şekilde arzı ve fiyatları kontrol etmek anlamına gelmektedir. Fiyatta, üretimde veya satışta rekabeti engelleyen bir sözleşme, anlaşma ya da birleşme başkalarının davranışlarını engellemiyorsa, yukarıdaki tanım nedeniyle tekelleşme ya da tekelleşmeye teşebbüs etme olarak değerlendirilmiyordu. Örneğin, bir kişi, ortaklık, firma ya da anonim şirket diğerlerinden daha etkin, daha yetenekli olduğu için, fiyatı ve üretimi nedensiz ve aşırı bir biçimde etkilemedikçe ve rakiplerin ya da potansiyel rakiplerin rekabet etmesini engellemedikçe, iktisat teorisindeki anlamıyla bir tekel haline gelse de, içtihat hukukunda tekel olarak yorumlanmamaktaydı. Dolayısıyla içtihat hukukunda tekel, makul olmayan ticaret sınırlamasının bir çeşidi, özel bir haliydi (Sklar 1988, 104).

İçtihat hukukunda, makul olmayan, dolayısıyla yasadışı bir ticaret sınırlamasıyla karşılaşıldığında, mahkeme, en çok anlaşmanın taraflara uygulanamayacağına dair bir karar verirdi. Böyle eylemlerin yalnızca hükümsüz, icra kabiliyetinden yoksun ve kamu yararı için yasak olduğuna hükmedilir, ceza davası ya da tazminat talebi için özel davalar açılmazdı. Eğer tröstler ya da holding şirketleri eyalet şirketler yasalarıyla belirlenmiş yetkilerini aşarlarsa şirketleşme beratlarıyla verilen haklar geri alınırdı (Peritz 1996, 25; Sklar 1988, 104).

Tekel ve ticaret sınırlamaları doktrinleri kural dışıydı; çünkü açıkça kamuyu özel sözleşmelere müdahale etmeye çağırıyordu. Klasik hukuk ve iktisat, tekel ve kartellerle ilgilenmek için “kamu yararı” gibi istisnai bir kavram üretmişti.²² Aksi takdirde rekabetin doğal olarak işlediği piyasa özel teşebbüs eliyle yok edilecekti. Peritz’e göre, aslında tekel ve ticaret sınırlamaları doktrinleri içtihat hukukunun ve onun içinde yer aldığı klasik düşünce matrisinin sıra dışı bir bölümünü oluşturmaktadır. Klasik matrisde doğal hukuk ahlaki temeli, sözleşme özgürlüğü ana amacı, klasik ekonomi ise bilimsel temeli oluşturmaktadır. Bu nedenle sözleşme özgürlüğüne müdahale, kamunun doğal rekabet düzenine müdahalesi olarak algılanmaktaydı. Sözleşme taraflar arasındaki ticareti sınırlasa ve rakipleri ortadan kaldırmaya yönelik olsa da, rekabet, sözleşme özgürlüğünün mantıksal bir sonucu olarak görülüyordu (Peritz 1996, 20).

²¹ Tekelleştirmek, *to monopolize* fiilinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

²² Munn Davasında Yüksek Mahkeme kamu yararı söz konusu olduğunda devletin kar oranını belirleyebileceğine karar vermişti.

“Kamu yararı” ve “sözleşme özgürlüğü” gibi kavramlar Yüksek Mahkemeye politik ekonomi ile ilgili sorunları çözmede giderek önem kazanan rolü için tutarlı söylemler sunuyordu. Fakat değişen koşullar, özellikle de kartel ve tröstlerin ortaya çıkışı bu kategorilerin tutarlılığını tehdit etmeye başlamıştı. Yüksek Mahkeme, kamusal regülasyonların ve özel sözleşmelerin kamusal kontrolünün yalnızca “kamu yararının” geçerli olduğu iki alan için meşru olduğunu öngörüyordu. Bunlar, içtihat hukukuna tabi “toplu taşımacılık” (örneğin demiryolları) gibi alanlar ve eyalet yönetiminin yetki sınırları içinde kalan kamu sağlığı ve kamu güvenliği konularıydı (Peritz 1996, 10).

Kamu yararı kriterine uymak için üretimin ve ticaretin artması gerekmektedir. Kendi çıkarları peşinde koşan bireyin, doğal özgürlük doktrininin iki ana unsuru olan mülkiyet edinme hakkı ve sözleşme serbestisi koşullarını sağlayarak, üretim ve ticaret hacmini genişleterek etkinliği arttırdığı ve topluma daha düşük maliyetle hizmet ettiği varsayılırdı (Sklar 1988, 101).

Mahkemelerde ticaretin sınırlanmasıyla ilgili olarak görülen davalar, yoğunlaşma hangi biçimde olursa olsun, bağımsız ve birbirinin potansiyel rakibi olan teşebbüslerle ilgiliydi. Sherman Yasasının kabul edilmesinden önce, az sayıda rekabete aykırı davranış dava edilmişti. Fakat 1888 ile 1892 arasında, mahkemeler gerek eyalet hükümetleri gerekse de özel kişiler tarafından gelen şikayetler üzerine, tröst biçimindeki rekabet ihlalleri ile ilgili olarak bazı önemli davalara sahne oldu. “Diamond Kibrit Tröstü,”²³ “Standard Oil Tröstü,”²⁴ “Şeker Tröstü,”²⁵ ve “Viski Tröstü”²⁶ davaları ticaretin sınırlanması içtihadının gelişmesinde sahip oldukları önemden çok daha fazla ölçüde kamuoyunun ilgisini çekmişti. Bu davaların halk üzerindeki etkileri büyük sermaye birikimleriyle birleşince, yoğunlaşma probleminin “Tröst Sorunu” olarak adlandırılmasına yol açtılar. Benzer şekilde çoğu rekabet ihlali tröst biçiminde gerçekleşme de, Sherman Yasası ve daha sonra Kongreden geçen rekabet yasaları “Antitröst Yasaları” adını aldı (Sklar 1988, 98).

Kibrit, petrol, şeker ve viski tröstleri davalarında rekabet ihlal edildiği için değil, rakiplerin varlıklarını bağımsız bir biçimde sürdürmelerine engel olarak tüm pazarı ele geçirmek suretiyle tekel oluşturmaktan dolayı, ya da eyaletler tarafından verilen şirket beratlarında belirtilen yetkiler aşıldığı için -ki bu neden içtihat hukukundan kaynaklanmamaktadır- tröst aracı yasadışı bulundu (Sklar 1988, 99).

Sonuç olarak, içtihat hukuku, zayıf ya da etkin olmayan rakipleri daha güçlülerden ve etkin olanlardan korumayı amaçlamamakta ve hatta firmaları

²³ *David M. Richardson v. Christian H. Buhl and Russel A. Alger*, 77 Mich. 632 (1889).

²⁴ *State v. Standard Oil Co.*, 49 Ohio State 137 (1892).

²⁵ *The People of the State of New York v. The North Sugar Refining Co.*, 121 N.Y. 582 (1890).

²⁶ *State v. Nebraska Distilling Co.*, 29 Neb. 700 (1890).

rekabet etmeye zorlamamaktadır. “İçtihat hukuku tekelle mücadele etmekte etkin olamamış, rekabeti cesaretlendirmede ise daha da başarısız olmuştur.” İçtihat hukukunun asıl hüneri, her davayı kendi özel şartları içinde değerlendirmesi, dolayısıyla da değişen koşullarda yeni pazar ilişkilerine esnek bir tutumla yaklaşmasıdır. “Bu hukukunun en önemli ilkesi sınırsız rekabet değil, sözleşme özgürlüğüdür; başka bir deyişle içtihat hukuku rekabet etmeye zorlamaz, rekabet etme hakkını tanıır” (Sklar 1988, 105).

3.2. EYALET ANTİTRÖST YASALARI

Ulusal çapta bakıldığında eyaletlerde kartel, tröst ve rekabeti sınırlayıcı diğer anlaşmalar için farklı farklı içtihat ve yasalar vardı. Örneğin Ohio, New York ve Michigan eyalet savcıları, eyaletin şirketleşme mevzuatlarındaki ayrıcalıkları aşan holding şirketlerine ve tröstlerine etkin bir biçimde dava açabiliyordu. Antitröst hareketi Kansas ve Missouri gibi birkaç eyalette daha tröstleri dava etmek ve rekabet yasaları kabul etmek şeklinde ortaya çıkmıştı.

Birçok eyalette ise antitröst hareketi küçük ölçeklerde kalıyordu. Dahası, Sherman Yasasının kabulünün hemen öncesinde New Jersey, Delaware ve New York eyaletlerinin yasama organları tröst ve holding şirketlerine izin veren ve dolayısıyla bunları davet eden şirketleşme yasaları çıkardılar (Peritz 1996; Horwitz 1992).

Stigler (1991, 36), antitröst yasalarını kabul eden ilk eyaletlerin listesini aşağıdaki gibi vermektedir:

Eyalet	Kabul Ediliş Tarihi	Eyalet	Kabul Ediliş Tarihi
Maryland	1867	Kuzey Carolina	1889
Tennessee	1870	Kuzey Dakota	1889
Arkansas	1874	Güney Dakota	1889
Teksas	1876	Washington	1889
Georgia	1877	Kentucky	1890
Indiana	1889	Louisiana	1890
Iowa	1889	Mississippi	1890
Kansas	1889	Alabama	1891
Maine	1889	Illinois	1891
Michigan	1889	Minnesota	1891

Montana	1889	California	1893
Nebraska	1889	New York	1897

Tablo 2. Kabul Ediliş Tarihleriyle Eyalet Antitröst Yasaları

1889 yılında, New Jersey eyaletinin Şirketler Yasasında, bir şirketin diğerinin hisselerini elinde tutma hakkı vererek şirketleşmeye izin veren, holding şirketlerini yasal hale getiren ve tröst aracını gereksizleştiren değişiklikler yapıldı. Bu değişikliklerin ve 1880'lerin başında 6 değişik eyalette mahkemelerin şirket beratlarına aykırı davrandıkları gerekçesiyle tröstler aleyhine verdikleri kararlar sonucunda, başta Amerikan Pamuk Yağı Tröstü olmak üzere birçok tröst New Jersey'de holding şirketleri olarak yeniden yapılandılar. Birkaç yıl sonra J. D. Rockefeller da savcılarının daha yumuşak bir yasanın kabul edilmesi için çaba sarfettiği New Jersey Eyaleti'nin davetini kabul etti. Şirketler Yasasını bu şekilde değiştiren New Jersey'yi çok hızlı bir şekilde birçok başka eyalet takip etti. Böylece bu yeni, güçlü girişimler kendilerini kabul etmeyen eyaletlerden çıkıp daha sempatik bakan eyaletlerde örgütlenme şansını elde ettiler. Sonuç olarak birleşme ve devralmaları şirketler yasaları ile düzenleme çabası son buldu. Rekabeti koruma görevi Sherman Yasasına devredildi (Peritz 1996, 9-10; Horwitz 1992, 83).

BÖLÜM 4

SHERMAN YASASININ KONGRE SÜRECİ

4.1. GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarında, federal hükümet, çıkar gruplarının lobi odağı haline gelerek bu konuda eyalet hükümetlerinin yerini aldı. Ulusal ekonominin hızla bütünleşmesi ve federal devletin İç Savaş sonrası dönemde büyümesi, federal devletin iktisadi olayları etkileyecek ölçekte bir yargılama yetkisine tek başına sahip olmasını sağladı (Libecap 1992, 243). 1880'lerin sonunda sayıları gitgide artan şirketler, faaliyetlerini eyalet sınırlarının hatta ulusal sınırların dışına taşıdıkça mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü gibi kavramlarda değişiklikler meydana gelmiş; piyasayı düzenleyen federal hukuk, eyalet hukukunun yerini almıştır. Eyaletlerarası Ticaret Yasası (1887) ve Sherman Yasasının (1890) mülkiyetin eyaletler arasında ve dış ticarete kullanımının çapını, ölçeğini ve sınırlarını belirleme amacıyla oluşturdukları düzenleyici ve yargısal süreçler, piyasanın kurumsal olarak yeniden örgütlenmesi için ulusal çapta düzenleyici bir çerçeve oluşturmuştur (Sklar 1987, 66).

Sklar (1988, 90), Sherman Yasasının yazılması (1888-1890) ve erken uygulaması ile içtihatların yapılanmasının (1890-1911) küçük işletme kapitalizmi mülkiyet biçimi ile anonim şirket kapitalizmi mülkiyet biçimi savunucuları arasında mücadeleye sahne olduğunu belirtmektedir. Peritz (1996) ise Senatodaki tartışmanın, tarafları Senatör Sherman'ın da içlerinde bulunduğu yoğunlaşma doğurucu hareketlerin "yurttaşların endüstriyel özgürlüğünü" engellediğini düşünenler ile rekabetin en az yoğunlaşma kadar zararlı olduğuna inananlar olan iki kamp arasında gerçekleştiğini belirtmektedir. İki kamp arasındaki farkı, birinin endüstriyel özgürlük söylemi, diğersinin ise mülkiyet hakları ve sözleşme özgürlüğü söylemine sahip olmaları olarak ortaya koymaktadır.

4.2. KONUNUN KONGREYE GELİŞİ

Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti tröstlerin şampiyonluğunu yapıyor görünmekten rahatsız olmaktan başka bir şey yapmazken, Greenback Partisi ile Emegın Şövalyeleri tarafından oluşturulan Birleşik Emek Partisi ve çiftçi örgütleri, 1888 baharında Demokratları ve Cumhuriyetçileri bu “canavarlaşmış kötülükleri yaratmak ve kollamakla” suçlayan bir deklarasyon yayımlamışlardı.

Cumhuriyetçi Parti 1880’den beri zenginlerin partisi olarak tanınmakla birlikte, 1884’de Ben Butler tarafından “Tekelcilerin Partisi” olarak da adlandırılmaya başlanmıştı. Bu isim özellikle partinin başkan adayına Gould, Vanderbilt ve Astor gibi “hırsız baronların” da içinde olduğu bir grup işadamı tarafından 1884’de ziyafet verilmesi ve *New York World* gazetesinin “Belshazzar Blaine ve Para Krallarının Kraliyet Ziyafeti” başlığı altında “milyonerlerin ve tekellcilerin” partiye bağlılıklarını açıkladıklarını haber yapmasından sonra daha yaygın telaffuz edilir oldu. Bu yaftadan kurtulmak için Cumhuriyetçiler 1888’deki kongrelerinde “tröst aracılığıyla olsun ya da olmasın bütün sermaye birleşimlerini yurttaşların ticaret koşullarını kontrol ettiği için” kınadılar (Letwin 1981, 85-86).

Yasa önerisi, ilerlemiş yaşına rağmen, hala Kongrenin en çok saygı duyulan ve öne çıkan Cumhuriyetçi üyesi olan John Sherman tarafından verildi.²⁷ 8 yıl Temsilciler Meclisi üyeliği, 25 yıldan fazla bir süre de senatörlük yapmıştı. Başkan Hayes idaresinde Hazine Bakanlığı görevinde bulunmuş, 1888’deki parti kongresinde Harrison’a yenilene kadar da üç kez (1880, 1884 ve 1888) partisinin başkan aday adayı olmuştu. Letwin’e göre başkan adayı olamamasının yarattığı son hayal kırıklığından sonra anısını yaşatmak için bir şeyler yapmak isteyen Sherman, antitröst sorununa el attı. Yılın ilk yarısında Kongreye sunulup komitelere gönderilen ancak henüz tartışılmaya başlanmamış antitröstle ilgili yasa tasarılarının incelenmesi için 10 Temmuz 1888’de başkan olduğu Senato Finans Komitesi’ne teklif verdi (Letwin 1981, 87).²⁸

²⁷ Peritz (1996), Kongrede tröstlerle ilgili ilk hareketin Temsilci Henry Bacon’ın 21 Ocak 1888’de 50. Kongre döneminde, Temsilciler Meclisi İmalat Sanayi Komitesine bazı sektörlerdeki tröstlerin araştırılması ve uygun bir yasanın hazırlanması için önerge vermesi olduğunu belirtmektedir.

²⁸ ABD yasama dizgesinde, yasa yapma yetkisi, Kongrenin iki ayrı kanadı olan Senato ve Temsilciler Meclisi tarafından paylaşılmaktadır. Bir teklif, yasalaşması için Kongre’nin her iki kanadına da götürülebilir; ancak metnin her iki kanat tarafından aynen kabul edilmesi gereklidir.

4.3. SHERMAN'IN TEKLİFİ

Bir ay sonra Demokrat Senatör Reagan'ın Senatoya bir yasa önerisi sunmasıyla başlayan bir takım siyasi manevralar sonucunda Sherman da Finans Komitesine göndertmeyi başardığı bir yasa teklifi sundu. Teklif şöyleydi:

Tam ve serbest rekabeti kısıtlama eğiliminde olan ya da bu amaçla yapılan...veya tüketici fiyatlarını arttırmaya meyilli...bütün düzenlemeler, sözleşmeler, anlaşmalar, tröstler, birleşmeler ve devralmalar...kamu politikasına aykırı, yasadışı ve hükümsüzdür (Peritz 1996).

Bu teklif üzerine görüşmeler 23 Ocak 1889'da, Senatonun ikinci döneminde başladı. Görüşmeler sırasında New Jersey yasama organı, şirketlerin başka şirketlerin hisselerine sahip olmalarına izin veren yasayı kabul etti (Peritz 1996). Teklifin Anayasaya uygunluğu tartışılırken²⁹ Kongrenin 50. dönemi sona erdi (Letwin 1981, 89-90).

51. dönemde Sherman ayrıntılarında değişiklikler yapıp esas olarak eski metne sadık kaldığı bir teklif daha verdi. Kongrenin böyle bir yasayı çıkarmaya yetkisi olup olmadığını sorgulayan Anayasaya uygunluk tartışmaları bu dönemde de devam etti. İlk yasa tekliflerinin verilmesinin üzerinden iki yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen, henüz sadece bir tanesi tartışılmış, onun da yasalaşacağı kuşkuyla karşılanmaya başlamıştı.³⁰

Gecikmenin nedeninin, Temsilciler Meclisi Bütçe Komitesi Başkanı McKinley'nin,³¹ Temsilciler Meclisinden geçen ve yasalaşmasına kesin gözüyle bakılan kendi gümrük tarifesi yasası teklifine bir antitröst bölümü eklemeyi düşünmesi olduğu dedikoduları dolaşmaya başlamıştı (Letwin 1981, 90).

Mart 1890'da durum birden değişti, Cumhuriyetçilerin konuya McKinley'nin tasarısında değinme fikrinden vazgeçmiş olabileceklerini öne

²⁹ Kongrenin, eyaletler arası ticaret, özellikle demiryolları üzerindeki anayasal hakimiyeti ile eyaletlerin kolluk yetkilerinin birbirlerini sınırladığı, kontrol ettiği düşünülmekteydi. Birçok sanayi ve iktisadi etkinliğin hala yerel ve dolayısıyla federal devletin eyaletler arası ticaret üzerindeki yetkisinin dışında kaldığı kabul edilmekteydi. Bu durumda, Kongrenin tröstlerin önünü kesmek için çıkaracağı yasal düzenlemelerin anayasal dayanağı sorunlu görünüyordu (Peritz 1996, 10).

³⁰ Letwin (1981) bu önerme için dönemin gazete ve dergilerinde çıkan haberleri kaynak göstermektedir.

³¹ Ohio lu sanayici Mark Hanna'nın desteğiyle 1892'de Ohio Valiliğine seçilen William McKinley, 1897 ile bir anarşist tarafından öldürüldüğü 1901 tarihleri arasında ABD Başkanlığı görevinde de bulunmuştur. Başkanlık seçiminde Hanna, McKinley için büyük iş çevrelerinden topladığı 3.500.000 ABD doları ile o zamana dek görülmemiş bir kampanya düzenlemiş ve Amerikan sanayisinin dış rekabetten korunmasının bayraktarlığını yapan bu politikacıya, 1898 İspanya Savaşı ile Amerikayı emperyalist bir devlet olarak dünya sahnesine çıkarmasının yolunu açmıştı (Encyclopædia Britannica Multimedia Edition 1999, "William McKinley" ve "Mark Hanna" maddeleri).

süren Letwin (1981, 91), Kongre üyelerinin halkın sabırsızlanmaya başlamasını da dikkate almak zorunda kaldıklarına değinmektedir. Konuyla ilgili olarak 2 Aralık 1889 ile 21 Mart 1890 arasında Kongreye 49 dilekçe verilmişti.

Sherman, ilkinin 4 Aralık 1889'da vermiş olduğu tasarısını eleştiriler doğrultusunda tekrar gözden geçirip 21 Mart 1890'da Kongreye yeniden sundu (Sklar 1988, 107). Takip eden beş gün boyunca Senato bütün dikkatini yasa teklifinde yoğunlaştırdı. Tartışma, Sherman'ın kendi önerisini öven bir konuşmasıyla başladı. Sherman, tasarıda bütün yoğunlaşmaların değil, hali hazırda içtihat hukukunun yasakladıklarının yok edilmesinin amaçlandığını; ortaklıklar ve şirketler doğaları gereği yoğunlaşma oldukları için onlara dokunulmayacağını; şirketler hakkındaki önyargıları aklından çıkarmamakla birlikte, yararlılıklarını demiryollarının ve sanayinin gelişmesinde gösterdiklerini; her kişinin genel hukuk çerçevesinde şirket kurma hakkı olduğuna göre bunların hiçbir şekilde tekel olamayacağını belirtti. Fakat Sherman'a göre, ticareti sınırlamak için yapılan bir yoğunlaşma: bir sektördeki lider firmalar tarafından yapılan yoğunlaşma, rekabeti boğmak için tröstleşme, demiryollarına fiyat dikte etme,³² işçi ücretlerini kontrol etme ve tüketicinin karşı karşıya olduğu fiyatı yükseltme ciddi birer tekel girişimiydi. Sherman böyle yoğunlaşmaların yasaklandığı eyalet içtihatlarından örnekler saydıktan sonra,³³ federal düzeyde de içtihat hukukunun kurallarını benimseyecek bir yasanın olması gerektiğini söyledi (Letwin 1981, 92-93).

Sherman, 21 Mart 1890'daki bu konuşmasında aşağıdaki ünlü sözleri de söylemişti:

Eğer birleşmelerin yoğunlaşmış gücü bir tek adamda toplanırsa, bir kral kadar ayrıcalıklı olur ve bu durum bizim devlet biçimimize aykırıdır...Eğer yanlış bir şey varsa o da bu durumdur. Bir politik güç olarak krala tahammül edemiyorsak üretimin, ulaştırmanın ve yaşam için gerekli herhangi bir şeyin satışı için de bir krala tahammül etmemeliyiz. Bir imparatora boyun eğmiyorsak rekabeti engelleyecek ve herhangi bir malın fiyatını belirleyecek bir ticari diktatöre de boyun eğmemeliyiz (Flynn 1988, 272).

Bu metin, farklı eyaletlerin, bölgelerin ya da ülkelerin yurttaşları arasında Birleşik Devletlerde “yetiştirilen, üretilen, imal edilen” ya da ithal edilen mallarda “tam ve serbest rekabeti önleme amacını taşıyarak yapılan...bütün davranış, sözleşme, anlaşma, tröst ve birleşmeleri” yasadışı hale getirecekti. Ayrıca tüketici fiyatını arttıracak olan “bütün davranış, sözleşme, anlaşma, tröst ve birleşmeleri” de yasaklıyordu. Bütün bu eylemler “kamu

³² Standard Oil'e gönderme yapıyor.

³³ Bu kararlar arasında 1888'deki Cumhuriyetçi Parti kongresinde delegelere rüşvet vererek seçimi kaybetmesine neden olarak gördüğü General Russel Alger'ın başında olduğu Diamond Kibrit Şirketi'nin tekelci olduğuna karar verildiği Michigan Yüksek Mahkemesi'nin *Richardson v. Buhl* kararı da vardı (Letwin 1981, 92, dipnot 2).

politikasına aykırı, yasadışı ve hükümsüz” ilan ediliyor, zarar görenlere de iki katı tazminat talebiyle özel hukuk davaları açabilme hakkı tanıyordu. Tasarı baş savcılarını, bölge savcılarını ve federal mahkemeleri sayılan davranışlara son verilmesi için yetkili ve sorumlu kılıyordu. Finans Komitesi, daha sonra Sherman’ın, suçlu şirketlerin memurları, mutemetleri ve hissedarları için 10.000 ABD doları ve/veya beş yıla kadar hapis cezası öngören bölümü tasarından çıkardı (Sklar 1988, 108-109).

Sherman kendi teklifi ile ilgili tartışmalara, “tam ve serbest rekabeti” endüstriyel özgürlük³⁴ ve tüketiciyi koruma gibi kavramlarla destekleyerek başlamıştı:

Bu teklifin tek amacı yurttaşların endüstriyel özgürlüğüne zarar veren yoğunlaşmalarla mücadelede Birleşik Devletlerin mahkemelerini yardıma çağırmasıdır...Yasal bir işte çalışmak, emek vermek ve üretmek herkesin hakkıdır...Bu endüstriyel özgürlüktür ve bütün hakların ve önceliklerin eşitliğinin temelinde yatmaktadır.

Bir tröstün ana amacı rekabeti imkansız hale getirmektir...Bencilliğin doğası, rekabet tarafından denetlenmezse, tüketicinin çıkarlarının aleyhine hareket eder (Peritz 1996, 14).

Senatör H. M. Teller ise, ikinci önermeye, “Hayattaki en büyük amacın her şeyi ucuz hale getirmek olduğuna inanmıyorum,” diyerek karşılık verirken tröstlerin fiyatları yükseltmesinden değil, fiyatları düşürmesinden yakınıyordu.

Sherman, “Daha önceden de tekeller vardı, ancak hiçbir zaman günümüzdeki devler kadar büyük olmamışlardı. Onların hareketlerini dikkate alın ya da sosyalist, komünist ve nihilist için hazır olun. Toplum, varlığı daha önce hiç hissedilmeyen güçler tarafından karıştırılmaktadır,” diyerek rekabetçi eşitliğin yalnızca iktisadi anlamda değil politik anlamda özgürlük için de gerekli olduğunu vurguluyordu (Peritz 1996, 15).

Karşı cephe ise iki şekilde iddialarını temellendiriyordu. Birincisi yoğunlaşmanın da rekabet gibi doğal bir kuvvet olduğu, bu nedenle hem rekabetin hem de rekabeti sınırlayıcı anlaşmaların engellenemez olduğunu belirtiyorlardı. İkinci olarak da yoğunlaşmaların “yıkıcı rekabeti” engellemeleri dolayısıyla iyi bir amaca hizmet ettiklerini ileri sürüyorlardı (Peritz 1996).

Senatör Platt ise küçük işletmelerin korunması gerektiğinden başka bir şey düşünmüyordu:

Bu (Sherman’ın) yasa teklifi her türlü rekabet ülkenin yararına ve fiyattaki her yükseliş ülkeye zarar verir gibi yanlış bir varsayıma dayanmaktadır...Dünyada bundan daha mantıksız bir düşünce olamaz. Sınırlandırılmamış rekabet acımasız bir savaştır ve bütün ülke için zarar vericidir. Bu memleketin büyük şirketlerinin, bu

³⁴ Endüstriyel özgürlük yalnızca devlet müdahalesinden değil, aynı zamanda piyasa gücünden de özgür olma anlamlarını içeriyordu (Peritz 1996, 17).

memleketin büyük tekellerinin her biri merhametsiz rekabetin öldürdüğü daha zayıf rakiplerinin mezarlarının üzerine kurulmuştur (Carey 1989, 353).

Sherman'ın tasarısı radikal bir biçimde şirketleşme karşıtıydı ve içtihat hukukunu yazılı hale getirmekten çok tadil eder nitelikteydi. Bu tasarı mülkiyetin tek sahibi olmanın ötesindeki, tümü olmasa bile birçok iş ilişkisini açık bir biçimde suç sayıyor ya da en azından hukuki olarak şüpheli hale sokuyordu. Yasa tasarısı piyasanın kurumsal olarak yeniden örgütlenmesini hukuk dışına itiyordu.

Ancak Sklar'a göre Sherman'ın, tasarısının böyle sonuçlara neden olması gibi bir niyeti yoktu. O daha çok büyük şehir ile taşrayı Cumhuriyetçi Parti çatısı altında uzlaştırmayı ve sanayinin gelişmesini onaylayan biri olarak, ulusal piyasayı kurumsal olarak yeniden örgütlenme aşamasında düzenleyecek tek bir yasa çıkarılmasını istiyordu (Sklar 1988, 110).

Sherman, tasarının büyük şirketleri yok etmek ya da daha da gelişmelerini engellemek değil, onları düzenlemek amacını taşıdığını özellikle vurguluyordu. "Bütün büyük şirket birleşmelerinin eğiliminin" ve "onların kaçınılmaz etkilerinin rekabeti engellemek ve ticareti sınırlamak" olduğunu kabul ettiğini belirten Sherman, böyle bir eğilimin kamu çıkarına zarar vermek gibi bir zorunluluğu olmadığını da söylüyordu. "Şirketler ulaşımı ucuzlatıyor, üretimin maliyetini düşürüyor, ve daha önce binlerin ulaşabildiği rahatı ve lüksü milyonların hizmetine sunuyor"du. "Tecrübeler, onların modern uygarlığın en yararlı araçları olduğunu gösteriyor," diyerek şirketlerin gelişimine karşı olmadığını, tasarının da böyle bir amacı bulunmadığına senatörleri ikna etmeye çalışıyordu (Sklar 1988, 111).

Sherman, tasarısının hükümlerinin federal mahkemeler tarafından, rekabet ve ticaret sınırlamalarını makul ve makul olmayan olarak ikiye ayıran içtihat hukuku çerçevesinde liberal bir biçimde yorumlanması gerektiğini düşünüyordu. "Tasarı yeni bir hukuk prensibi getirmiyor, ancak eski ve iyi bilinen içtihat hukukunu ... taşıyor," derken bunu belirtiyordu. Bu sözden, içtihat hukukunda olduğu gibi, rekabet etme hakkının korunacağı, şirket birleşmeleri ve diğer makul ticaret sınırlamalarına izin verileceği sonucu çıkmaktadır (Sklar 1988).

Ancak tasarıda geçen "tam ve serbest rekabet" ve "tüketici fiyatının artması" ifadeleri küçük işletmeleri ve şirket karşıtı popüler görüşleri memnun etse de, içtihat hukukunun yerleşmiş "ticaretin sınırlanması" ve "tekel" terimlerinin anlamlarını taşııyordu. Bu da mahkemelerin bu şekilde çıkacak bir yasayı içtihat hukukunu tadil ediyor gibi yorumlamaları riskini taşıyordu (Sklar 1988, 112-113).

Ayrıca, yine aynı kavramlar Yüksek Mahkemenin böyle bir yasayı mülkiyet ve özgürlük gibi temel haklara saldırı olarak yorumlayıp Anayasaya aykırı bulmasına neden olabilirdi. “Yetiştirme, üretme ve imal etme” tabirini de federal mahkemelerin eyaletler arası ticarete müdahale etme yetkisinin ötesine geçilmesi ve eyalet mahkemelerinin alanına girilmesi olarak değerlendirmesine yol açabileceği olasılıkları hukukçu senatörleri endişelendirmişti.

Sklar (1988, 113), Sherman’ın tasarısını içtihat hukukuna dayandırmayı başaramadığını ve tasarının anayasaya uygunluk konusunda da sorunları bulunduğu şeklinde konuyu özetlemektedir.

4.4. YASA TEKLİFİNİN SHERMAN’IN ELİNDEN ALINMASI

Tartışmalar sonraki hafta da devam etti, bazı senatörler Sherman’ınkinin yerine geçmek üzere kendi önerilerini verdiler, ancak bunu başaramadıkları için önerilerini Sherman’ın önerisine değişiklik teklifleri olarak eklediler (Letwin 1981, 93).

Önerinin Finans Komitesinden alınıp Hukuk Komitesine verilmesi teklif edildi. Sherman darılmış ve sinirlenmiş bir biçimde bunun hiç de alışılmış bir hareket olmadığını öne sürdü (Letwin 1981). Senato, yasa önerisini, yirmi gün içinde rapor verilmek üzere Hukuk Komitesine gönderilmesini 28’e karşı 31 oyla kabul etti (Peritz 1996). Komite konuyu, onu daha da sınırlendirerek, Sherman’ın elinden aldı ve bir hafta içerisinde kendi önerisini hazırladı (Letwin 1981, 94).

Sklar’ın (1987, 70) yorumuna göre, pek alışılmadık bir biçimde yasayı Sherman’ın ve onun Finans Komitesinin elinden alıp, Hukuk Komitesine verenler hukuk tekniği konusunda Sherman’dan daha deneyimli ve şirket kapitalizmi yanlısı senatörlerdir.

Komite Başkanı George F. Edmunds (Cumhuriyetçi Partili Vermont senatörü)³⁵ önceline hiç benzemeyen bir yasa önerisi hazırladı. Bu yasa önerisi Sherman’ın “tam ve serbest rekabet” ve “tüketicinin karşı karşıya olduğu fiyat” lafzını “ticareti sınırlayan anlaşmalar” ve “ticareti tekelleştirme, tekelleştirmeye kalkışma” gibi içtihat hukuku diliyle değiştirdi (Peritz 1996).

Sherman yeni yasa teklifini:

Tröstlerle ve birleşmelerle mücadelede tamamen etkisizdir. Bütün şirketler cezalandırma veya yakalanma korkusu olmadan bu yasayı tekrar tekrar çiğneyebilir.

³⁵ Komitenin diğer üyeleri: Hoar (Massachusetts), Ingalls (Kansas), Evarts (New York), Wilson (Iowa), Coke (Teksas), Vest (Missouri), George (Mississippi) ve Pugh (Alabama) (Hazlett 1992, 265).

Açıktır ki eğer bir yumuşamada bulunulacaksa bu kamuoyunun, ya da teklifin özgün metnine dönülmesini sağlayacak değişikliklerin yapılabileceği Temsilciler Meclisinin rızasıyla olmalıdır,

sözleriyle kıyasıya eleştirmiştir.

Yeni tasarı ile içtihat hukukunda yer almayan yeni cezalar getiriliyordu: En doğal haklara müdahale sayılan hapis ve mülkiyete el koyma. Kamu politikasıyla çeliştiğine hükmedilen ticaret sınırlamaları ceza davalarına konu yapılıyor ve ticaretin sınırlanmasıyla ya da tekelleşmeyle zarara uğrayanlar, uğradıkları zararın üç katını ve makul bir avukatlık ücretini de içeren mahkeme masraflarını talep edebilecekleri özel davalar açabiliyorlardı. Bu hükümler Sherman'ın tasarısından alınmıştı. Tamamen özel taraflar arasında yapılan sözleşmeler yargılanabilir hale geliyordu (Sklar 1988, 105; Peritz 1996, 25).

Senatör Kenna, Hukuk Komitesinin teklifinin tekelleşmeyi yasaklayan ikinci bölümünü Senatoda şöyle sorgulamaktaydı:

Eğer bir kişi kendi yeteneği ve çabasıyla eyaletler arasında ticarete girip...başarılı olursa bu kişinin hareketi tekelleşme olarak kabul edilip söz konusu yasayla suç mu sayılacak?...

Kentucky'li bir yurttaşın kısa boynuzlu sığır işiyle uğraştığını ve bu özel üründeki üstün yeteneği sayesinde belirli bir süre içinde Birleşik Devletler'de Meksika'dan sipariş alan tek adam olmayı, böylece Meksika ile bu ticarete tekel olmayı başardığını varsayalım. Komitenin Tasarısı bu kişiyi sanık haline mi getirmektedir?

Senatör Gray'in tekelleşmeyi, "başka bir kişiyle birleşerek ya da anlaşarak" tekelleşmeye indirgeyen, dolayısıyla da "kendi başına" tekel olanı muaf tutan değişiklik önerisini Hukuk Komitesinin üyeleri gereksiz buldu. Senatör Edmunds, Kenna'nın hipotetik örneğini, "Mahkemelerin uyguladığı biçimiyle 'tekel' kelimesinin anlamını bilenler böyle bir kişiyi tekel olarak görmez," diyerek yanıtladı (Hazlett 1992, 265).

Senatör Gray'in yasanın üzerinde herkesin hemfikir olduğu şekliyle değiştirilmesi ve böylece başka türlü yorumlanmasına izin verilmemesinde ısrar etmesi üzerine Senatör Hoar şöyle yanıt veriyordu:

...bir kişi üstün yeteneği ve zekasıyla bütün işi elde ederse ve kimse de o işi bu adamın yaptığı kadar iyi yapamıyorsa, Birleşik Devletler mahkemeleri bu kişinin tekeli olduğunu söylemez. Tekelcilik, o işteki herkesin mallarının satın alındığı istifçilikte olduğu gibi başkalarının adil bir rekabet ortamı içinde davranmalarının engellenmesidir (Flynn 1988).

Senatör Hoar'dan sonra söz alan Senatör Edmunds,

Bu bayın bir tekeli olduğu söylenemez. Bütün rakiplerini satın almamıştır. Birleşik Devletler'deki tüm kısa boynuzlu sığırların sahibi değildir. İş kolundaki rakipleriyle

rekabet etmek dışında başka bir şey yapmamıştır, eğer yaptıysa, bu, malı en düşük fiyata satmak içindir

dedikten sonra sözlükten “tekelleşme”³⁶ sözcüğünün tanımlarını okudu. “1. Tek başına satmak ya da kontrol etmek amacıyla piyasadaki malların ya da eşyaların tamamını satın almak ya da mülkiyetlerini elde etmek...” “Şeker Tröstü gibi. İki kişinin yapabileceği gibi, eğer sermayesi varsa bir kişi de [bu işi] yapabilir.” diyerek araya giren Edmunds ikinci tanımı şöyle okudu: “2. İnhisari bir hakkı zaptetmek ya da elde etmek, özellikle bir yerle ya da bir bölgeyle ticaret yapma hakkını; Hindistan ya da Doğu Akdeniz ticaretini tekelleştirmek gibi” (Carey 1989, 350).

Senatör Mason :

Bazıları tröstlerin fiyatları düşürdüğünü, ürünleri daha ucuz hale getirdiğini söylüyor. Ancak, örneğin petrolün fiyatı varil başına bir cente düşürülürse bu, meşru rekabeti yıkararak ve dürüst insanları meşru işleri yapmaktan alıkoyarak, tröstlerin bu ülkenin halkına doğru değil, yanlış bir iş yapması olacaktır

diyerek tartışmanın bu noktasında tröstleri fiyatları düşürmekle suçlamaktaydı (Hazlett 1992, 266).

Senatör Orville Platt da Kongredeki tartışmalar sırasında, “Senatoda yapılanların samimi bir biçimde tröstleri yasaklayan ve cezalandıran bir yasa hazırlamak değil, daha çok kırsal kesime giderken yanında götürmek için ‘Tröstleri Cezalandıran Yasa’ adlı bir yasa çıkarmak” olduğunu söylemiştir (Hofstadter 1991, 22).

Yasanın iki yıla yaklaşan yasama sürecinde, Kongrenin her iki kanadında yapılan bütün konuşmalara yer vermek mümkün olmamakla birlikte, yapılan tartışmalarda üzerinde durulan konular aşağıdaki tabloda özetlemeye çalışılmıştır (Carey 1989, 355).

³⁶ Edmunds, sözlükten *to monopolize* sözcüğünün karşılıklarını okumaktadır.

	Senato	Temsilciler Meclisi		Senato	Temsilciler Meclisi
Tröstler tarafından uygulanan yüksek fiyatlar	5	1	Tröstlerin yarattığı gelir eşitsizliğinden kaynaklanan tehlike	2	1
Sağlayıcılara ödenen düşük fiyatlar	4	2	Tröstlere tepki olarak yapılan gösterilerin tehlikesi	1	
Tarımsal fiyatları yükseltme gerekliliği	3	1	Rekabeti bozan tröstlerin yarattığı tehlike	1	1
Ziraatçilerin ve balıkçıların yoğunlaşmalarını koruma gerekliliği	6		Tröstlerin cumhuriyetçi kurumları tehdidi ve devlet üzerindeki güçlerinin tehdidi	2	
İşçilerin yoğunlaşmalarına izin verme gerekliliği	6		Küçük kapitalistlerin ezilme tehlikesi	2	
Küçük işletmelerin yoğunlaşmalarına izin verme gerekliliği	1		Güçlü taşımacılık şirketlerini kontrol eden tröstler	1	
Tekel olma amacı olmayan ve büyük bir pazarı kontrol etmeyen tek bir satıcıyı tehdit eden bir yasa çıkarılması tehlikesi	1		Yeniden satış fiyatını, yeniden satıcıya özel koşullar sunarak yüksek bir biçimde belirleyen tröstleri durdurma ihtiyacı		2
Aşırı üretimin sorunu olan sektörlerde üretimi yasal olarak sınırlandırma ihtiyacı	1		İhtiyaç maddelerinin fiyatlarını düşürdükleri için yoğunlaşmalara izin verme gerekliliği	1	
Rakiplerini piyasa dışına iten bir yeniden satıcıya yardım eden tröstleri durdurma gerekliliği		1	Tröstlerin Amerikan sanayiini koruyan gümrük politikalarını saptırmalarını engelleme gerekliliği	1	

Tablo 3. Kongrede Değınilen Konular

Yasanın içtihat hukuku diliyle yeniden yazılması, “tam ve serbest rekabeti” meşru ve doğal tek iş yapma biçimi olarak gören özgün metne tepkiden kaynaklanmıştı. Edmunds tasarısı, sözleşme serbestliği ve adil bir kar elde etme hakkını da içeren mülkiyet hakları prensiplerine dayanan ve köklü bir geleneği olan içtihat hukukundan kavramlar ödünç alarak yeniden yazmıştı (Peritz 1996, 20). Hukuk Komitesi, içtihat hukuku ile uyum konusunda eksik bırakmamak için, “Ticareti ve üretimi sınırlayan tröstleri ve yoğunlaşmaları hukuk dışı ilan etmek için teklif”³⁷ olan tasarının adını, “Ticareti hukuk dışı sınırlamalardan ve tekellerden korumak için teklif”³⁸ olarak değiştirmişti. Sklar, Yasanın “Edmunds Antitröst Yasası” olarak adlandırılmasının daha doğru olacağını alaycı bir biçimde belirtmektedir (Sklar 1988, 115-116).

Yine de Sherman oylamada kabul oyu verdi ve nezaketen Yasaya onun adı verildi (Letwin 1981, 94).

Senato, Hukuk Komitesinin teklifi sunmasından bir hafta sonra, bire karşı elli iki oyla tasarısı geçirdi. Temsilciler Meclisi de daha düzensiz ve kısa süren tartışmalar sonrasında, bir değişiklik yaparak, tasarısı hazır bulunan 242 üyenin tamamının evet oyu verdiği (Stigler 1991, 36). 1 Mayıs 1890 tarihli oturumunda kabul etti. Sonraki iki ay boyunca Kongrenin her iki kanadının da katıldığı birleşik oturumlar düzenlendi ve Temsilciler Meclisi değişikliği geri çekmeye ikna edildi (Letwin 1981, 95).

Başkan Benjamin Harrison’ın tasarısı 2 Temmuz 1890’da imzalamasıyla “Sherman Antitröst Yasası” olarak anılacak olan ilk modern rekabet yasası yürürlüğe girmiş oluyordu. Yasanın esasa ilişkin ilk iki bölümü aşağıdaki gibiydi:

Birinci Bölüm: Eyaletler arasındaki ya da yabancı devletlerle girişilen ticaretin sınırlandırılması için yapılan, tröst ya da başka bir biçimdeki bütün sözleşme, yoğunlaşma³⁹ veya gizli anlaşmalar yasaktır. Yasak olduğu belirtilen sözleşmeleri yapanlar, yoğunlaşmalara ya da gizli anlaşmalara taraf olanlar suçludur ve hüküm giymeleri halinde, beş bin doları geçmemek üzere para cezasıyla veya bir yılı geçmemek üzere hapis cezasıyla cezalandırılacaktır.

İkinci Bölüm: : Eyaletler arasındaki ya da yabancı devletlerle girişilen ticareti tekelleştiren ya da tekelleştirmeye teşebbüs eden kişi ya da kişiler suçludur ve hüküm giymeleri halinde, beş bin doları geçmemek üzere para cezasıyla veya bir yılı geçmemek üzere hapis cezasıyla cezalandırılacaktır.⁴⁰

³⁷ “A bill to declare unlawful trusts and combinations in restraint of trade and production.”

³⁸ “A bill to protect trade and commerce against unlawful restraints and monopolies.”

³⁹ Yasa metninde *combination* olarak geçmektedir.

⁴⁰ Yasanın geri kalan bölümleri usulle ilgiliydi. Sonuncusu 1990 yılında yapılan değişikliklerle, ilk iki bölümde yer alan para cezası, beş bin dolardan, on milyon dolara, hapis cezası ise bir

Temsilciler Meclisinde tartışma bittiğinde Temsilci Wilson:

Bu sadece deneysel bir yasa. Tröstlerle ilgili bir şeyler yapılması talebine yanıt verebilmek için yapılmış amaçsız bir yasa... Anlamını kimsenin bilmediği bir tasarı sundunuz.

diyerek protestosunu bildiriyordu (Carey 1989, 356).

4.5. SONUÇ

Sherman Yasası inanç ve deneyim arasında gidip gelen bir Kongre tarafından kabul edildi: Bir tarafta zanaatkar ve yerel piyasa mitolojisi ve küçük çiftçi yurttaş ideolojisi, öbür tarafta ise, büyük ölçekli teşebbüslerin yarattığı yeni ekonomik düzen ve ulusal çapta piyasalar gerçeği. Hem siyasi hem de iktisadi anlamda özgürlük, tröstler ve karteller tarafından yıkılan rekabetçi piyasaların yeniden kurulması için devlet müdahalesine gereksinim duyuyordu (Peritz 1996, 24).

Yasanın kabulünü takip eden yedi yıl boyunca federal mahkemeler yasayı ticaretin sınırlanması ile ilgili içtihat hukukunun yasalaşmış hali olarak yorumladılar. Küçük üretici kapitalizmi taraftarları Yasayı değiştirmeyi uygun bulmadıkları için, Yasanın lafzı gibi, yani içtihat hukukunu değiştirerek makul ticaret sınırlamalarını makul olmayan ticaret sınırlamaları gibi yasaklayacak bir biçimde yorumlanmasına çalıştılar. Yüksek Mahkemenin 1897-1899 arasında verdiği kararlarda⁴¹ bu görüş benimsenerek, yalnızca önceki yedi yıl boyunca alt federal mahkemelerin verdikleri kararlar tersine çevrilmekle kalınmayıp geleneksel Anglo-Amerikan ticaretin sınırlanması hukukunun kökten bir biçimde terk edildiği de görülmektedir (Sklar 1988, 70).

Sherman Yasasını, içtihat hukukunun yasalaşmış hali olarak yorumlamak, piyasanın düzenlenmesinde devletin ikincil bir rol üstlendiğini, asıl gücün yargıcın yaptığı hukukta, dolayısıyla bu süreç içinde özel hukuk ve özel taraflarda olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Yasayı, içtihat hukukunu değiştirerek onun yerine geçtiği biçiminde yorumlamak ise, federal devletin, kamu hukuku aracılığıyla, özel hukuk ve özel tarafları dışlayarak ya da en fazla yardımcı bir rol vererek piyasayı düzenleyeceğinin kabul edilmesidir. Büyük şirketlerin bakış açılarını paylaşanlar, Sherman Yasasının içtihat hukukunu federal düzeyde yasalaştırdığını, yazılı hukuki bir metin haline getirdiğini; küçük üretici taraftarları ise Yasanın içtihat hukukunun yerini aldığını, artık dış ticarete ya da eyaletler arası ticarete özel kişiler tarafından

yıldan üç yıla çıkarılmıştır. Ayrıca hapis cezasıyla para cezasının aynı anda uygulanabileceğine dair bir hüküm eklenmiştir. Yasa metni ve meydana gelen değişiklikler için www.findlaw.com internet sitesinden yararlanılmıştır.

⁴¹ Trans-Missouri, Addyston Pipe ve Joint Traffic davaları.

rekabetin sınırlanmasının sadece hükümsüz değil aynı zamanda suç olduğunu öne sürüyorlardı (Sklar 1988, 93).

Senatodaki tartışmalarda ise Senatör Edmunds ve Hoar kendi düzelttikleri haliyle yasanın, ticaretin sınırlanmasıyla ilgili içtihat hukukunun yasalaşmasını ve mahkemelerin piyasadaki aktörlerin hareketleri ile ilgili normları *kademeli olarak* ilan etmesini sağladığını vurgulamışlardı (Sklar 1987, 70). Sherman da, tasarısının “yeni bir hukuk prensibi getirmediğini, fakat içtihat hukukunun eski ve iyi bilinen prensiplerini Eyalet ve Federal Devletin karmaşık yargılama sistemine uyguladığını” belirtiyordu (Letwin 1981, 96).

Letwin (1981, 95)’e göre senatörler nasıl bir yasa yaparlarsa yapsınlar mükemmel olmayacağını en başından beri farkındaydılar. Bütün Kongre Sherman’ın ortaya koyduğu “Yasa koyucu olarak yapabileceğimiz en iyi şey genel prensipleri açıklamaktır” parolasında uzlaşmıştı.

Letwin (1981, 96), Kongre üyelerinin, ekonomistler gibi sınırsız rekabet istemediğini,⁴² Sherman’ın birçok yoğunlaşmanın arzu edilebilir olduğunu söyledikten sonra, “bu tasarı, içtihat hukukunun kuralları ve insan tecrübesi ile sınanarak hukuki olmadığına karar verilen yoğunlaşmaları hedeflemektedir, yasal ve yararlı yoğunlaşmaları değil” dediği 21 Mart’daki büyük konuşmasından ve Edmunds ile Hoar’ın aynı niyette olduklarını açıklamalarından anlaşılabilirliğini öne sürmektedir.

Sklar (1988, 105), Sherman Yasasının, eyalet antitröst yasaları gibi, içtihat hukukunu kamu politikasıyla çeliştirmesine hükmedilen ticaret sınırlamalarını ceza davalarına konu yapması ve böyle sınırlamalar karşısında üç katı tazminat talebiyle özel davalar açılmasına olanak vermesi açısından tadil ettiğini belirtmektedir.

⁴² Letwin (1981), sınırsız rekabet isteyen iktisatçıların ancak 1920’den sonra ortaya çıktığından haberdar gözüküyor. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi (DiLorenzo ve High 1988) da verilmektedir.

Bir politikanın ilan edilen hedefleri, kimi zaman fiili etkileriyle ilgisiz veya çarpık bir biçimde ilgili olabilir; gerçekten hedeflenen etkiler, fiili etkilerinden çıkarılmalıdır.

George Stigler, *The Citizen and The State: Essays on Regulation*

BÖLÜM 5

KONGREYİ HAREKETE GEÇİREN NEDENLER

Kongrenin Sherman Yasasını kabul ederken neyi ya da neleri amaçladığı ve hangi güdülerle harekete geçtiği hala üzerinde anlaşmaya varılmamış bir konudur. Öne sürülen tezlerin oluşturduğu yelpazenin genişliği göz önünde bulundurulursa, bir anlaşmaya varılması da mümkün gözükmemektedir. *Trans Missouri* Kararında Yüksek Mahkemenin belirttiği gibi,

...Kongrenin her iki kanadındaki üyelerin çoğunluğunun yasanın anlamıyla ilgili düşüncesinin ne olduğunu anlamak mümkün değildir. Tartışmalardan ve raporlardan çıkarılabilecek tek şey, farklı üyelerin farklı görüşleri olduğudur.

Kaldı ki, bu iki kanatlı yasama organının üyelerinin, adlarına hareket ettikleri⁴³ yetmiş milyonluk nüfusu oluşturan sınıf ve tabakaların çıkarlarının farklı farklı olması gibi, değişik görüşleri savunmalarından ve farklı amaçlara yönelmelerinden daha doğal bir şey olamaz.

Sherman Yasasının amacının tüketici refahının maksimize edilmesi olduğunu öne sürenlerin başında Bork'un geldiği görülmektedir. Küçük işletmelerin korunmasının da bu amaçla çelişmeyen ikincil bir hedef olduğunu ekleyen Bork (1991, 42), yasa koyucuların tüketici refahından modern bir

⁴³ Kongrenin, o dönemde ABD'de genel oy prensibi bulunmadığı için nüfusun tamamını "temsil" ettiğini söylemek mümkün değildir.

iktisatçı gibi bahsedemeyeceklerinin açık olduğunu; ancak kastettiklerinin tam olarak bu olduğunu belirtmektedir. Bork (1991, 43)'a göre, Kongre, Yasanın üç ana olguya müdahale etmesini istemektedir: Kartel anlaşmaları, tekel yaratıcı birleşmeler ve yıkıcı iş taktikleri. Bork, kartelin *kural olarak* yasaklanmasının, üretimin yapay bir biçimde kısıtlanmasının engellenmesi gerektiği düşüncesiyle tamamen uyumlu olduğunu ve bunun yalnızca tüketici refahının korunması amacıyla açıklanabileceğini belirtmektedir. Tekel yaratıcı birleşmelerin ve yıkıcı davranışların yasaklanmasında da, yazar, tüketicilerin korunması amacının yattığını düşünmektedir. Tekele ancak üstün bir etkinliğin sonucu olarak ortaya çıkması sonucunda izin veriliyor olmasını da, Bork (1991), tezine bir kanıt olarak göstermektedir.

Bork (1991), Senatör Sherman'ın özgün tasarısının ilk bölümünde “tam ve serbest rekabeti engellemek için yapılan” veya “tüketici fiyatını arttırmaya yönelik” davranış, anlaşma, sözleşme, birleşme ve tröstlerin yasaklandığını hatırlatmaktadır. Sherman'ın mahkemelerin kararlarında tüketici çıkarlarını göz önünde bulundurmalarını değil, daha da ileri giderek, kararların yalnızca bu amaç gözetilerek kaleme alınması gerektiğini istediğini iddia etmektedir (Bork 1991, 43-47).

Bork'un, Kongrenin Sherman Yasasını kabul ederken “tüketici refahı” dışında bir kaygısı olmadığı iddiası konuyu araştıran neredeyse bütün yazarlar tarafından reddedilmektedir.⁴⁴ Yasama süreci ile ilgili olarak yapılan okumalar, gerçekten de Sherman Yasasını kabul eden Kongrenin teknik bir neoklasik iktisat terimi olan *ekonomik etkinlik*'ten haberdar olmadığını göstermektedir.

Mayhew (1990)'a göre, Kongrenin 1890'da kabul ettiği yasa, ders kitaplarında okutulduğu gibi tekeli fiyatlandırma ve üretimin kısıtlanması ile savaştığı bir yasa değildi. “Robert Bork'un, 1890'ın yasa koyucularında Şikago Okullu iktisatçıların düşünce yapılarını görme çabalarına rağmen,” Kongrenin üretimin sürekli arttığı ve fiyatların düştüğü bir dönemde üretimin kısıtlanmasını ve fiyatların yükselmesini önlemeyi amaçlayan bir mevzuatı kabul etmesine inanmanın oldukça zor olduğunu belirtmektedir. 1870'de 135 olan toptan fiyat endeksinin 1880'de 100, 1890'da da 82 olduğunu gösteren Mayhew, tröstlerin baskın olduğu endüstrilerde fiyat düşüşlerinin daha da hızlı yaşandığını iddia etmektedir (Mayhew 1990, 389-390).⁴⁵

Ayrıca, Libecap (1992, 256, dipnot 34) en kalabalık, dolayısıyla tüketicilerin en yoğun olarak bulunduğu Kuzeybatı eyaletlerinden hiçbir

⁴⁴ Flynn (1988, 267, dipnot 15), bu yazarların oldukça uzun bir listesini vermektedir.

⁴⁵ Fiyatlar genel düzeyinin düşüşüne tröstlerin etkisi ile ilgili olarak, DiLorenzo (1985) ile Delorme Jr, Frame ve Kamerschen (1997)'in çalışmalarına aşağıda ayrıntılı olarak yer verilecektir.

temsilcinin, Kongreye tröstlere karşı bir yasa tasarısı sunmamasını şaşkıncı bulmakta ve bu durumun Bork (1991)'un teziyle çeliştiğini ima etmektedir.

Flynn (1988), Bork'un (1991), Kongrenin Yasayı kabul ederken "etkinliğe" müdahale edilmemesine çok dikkat ettiği, tekelin yasaklanmasını tekelleşmenin yasaklanması olarak değiştirilmesinin Kongrenin "etkinliği" dikkate almasının bir göstergesi olduğu şeklindeki görüşüne katılmamaktadır. "Kongrede yapılan tartışmalarda ortaklık ya da şirket oluşturma hakkının yasaklanmadığına ve işin gereği o şekildeyse sermayenin birleşmesinin desteklenmesine yönelik konuşmalar vardır; ancak bu neoklasikler tarafından kullanılan tahsisat ve üretim etkinliği anlamındaki 'etkinlik'ten daha geniş anlamlı bir etkinliktir," diyerek karşı çıkmaktadır (Flynn 1988, 277).

Bork'un tezini büyük ölçüde destekleyen Lande (1991, 71), Kongrenin rekabeti arttırmak için Yasayı kabul ettiğinde herkesin hemfikir olduğunu; ancak, yasanın asıl amaçlarının neler olduğu konusunda tartışmaların devam ettiğini belirtmektedir.

Lande (1991)'in görüşü, Bork'unkine benzer biçimde, Kongrenin ahlaki ya da toplumsal değil, iktisadi bir amaç peşinde olduğu, bu amacın da etkinlikten çok paylaşım ile ilgili olduğudur. Bu görüşe göre Kongre, öncelikle firmaların piyasa gücünden kaynaklanan, tüketicilerden firmalara "haksız" refah aktarımlarının önlenmesini istemektedir.

Lande (1991), ekonomideki refah paylaşımının tamamının "hakkaniyetli" hale getirilmesi veya fakirlere yardım edilmesi gibi bir amacın bulunmamasıyla birlikte, Kongrenin paylaşımın adaletini, rekabetçi piyasaların sağladığı düzeye yükseltmek istediğini öne sürmektedir. Günümüz iktisat terminolojisiyle Lande (1991, 72), Kongrenin, Yasayla, tüketici artışının tüketicide kalmasının gerektiğini, tüketicilerin rekabetçi fiyatlardan mal alma haklarının bulunduğunu ilan ettiğini açıklamaktadır.

Lande (1991)'e göre, Yasa koyucunun tekeli fiyatlandırmayı ekonomideki kaynak tahsisatında etkisizlik yaratması nedeniyle önlemeye çalıştığını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü tahsisat etkinliği kavramı Yasanın kabul edildiği tarihte iktisatçılar tarafından daha yeni yeni oluşturuluyordu. Alfred Marshall *Principles of Economics* adlı eserinin 1890 baskısında "Tekel Teorisi" başlıklı bölüme on yedi sayfa ayırmakla birlikte, tahsisat etkinliği kavramına (ya da bu kavramın nüvesine) bir dipnotta yer vermişti. Tahsisat etkinliği kavramı, modern anlamına Pareto'nun 1909 tarihli *Manual D'Economie Politique* adlı eserinde kavuşmuş ve "Pareto etkinliği" olarak literatüre geçmişti (Lande 1991), bu tezini, Yasanın kabul edilmesinde iktisatçıların etkisi olmadığını belirterek desteklemektedir.

Bu nedenlerden dolayı Lande (1991, 77), Kongrenin amacının, öncelik sırasına göre, refahın tüketicilerle üreticiler arasında adil paylaşımı, üretim etkinliğinin korunması, küçük üreticilerin rekabet etme fırsatlarının korunması ve iktisadi, toplumsal ve politik gücün az sayıda kişide toplanması gibi başka hassasiyetlerde aranması gerektiğini düşünmektedir.

Lande, Yasanın amacının üretim etkinliğini arttırmak olmadığını, zira Kongredeki tartışmalardan Sherman'ın da içlerinde bulunduğu birçok Senatörün tröstlerin etkin çalışmak konusunda bir sorunları olmadığı konusunda görüş birliği içinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak Lande, bu üretim etkinliğinin tüketicilere yansıtılmamasının Kongrenin çözmeye çalıştığı bir sorun olduğunu belirtmektedir (Lande 1991, 78).

Kongre tekelin yalnızca ekonomik sonuçlarından değil, yaratacağı toplumsal sorunlardan da çekiniyordu. Lande, İç Savaştan sonra Amerika'nın tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru hızla dönüştüğünü, bu süreçte kendi için üreten küçük çiftçinin yok olarak yerini pazar için üretim yapan ve kazandığı nakitle piyasadan mal alan girişimci çiftçiliğe bıraktığını, dolayısıyla geleneksel bağımsızlığın aşama aşama karşılıklı bağımlılığa dönüştüğünü belirtmektedir. Tröstlerin ortaya çıkmasıyla da bu karşılıklı bağımlılık, güçsüzlük haline gelmiş ve karar alma yetisi geleneksel güç merkezlerinden büyük sanayicilere geçmiştir. Kendine yeterli çiftçi, küçük işletme sahibi ve yerel siyasi önderler, az sayıdaki zengin kararlarına bağımlı hale gelmiştir. İktidarın bu biçimde el değiştirmesi, Lande'in yorumuna göre, Kongrenin tröstlere karşı bir yasayı çıkarması için baskıların artmasına yol açmıştır (Lande 1991, 81-82).

Kleit (1993, 650), Bork'un üreticilerin aynı zamanda tüketici olduklarını örtük bir biçimde varsayarak, iktisadi etkinlikle tüketici refahını özdeşleştirdiğini; Lande'in ise bu nedenle tüketici refahını, iktisadi jargonda tüketici artışı olarak geçen "*tüketicilerin refahı*" terimiyle yeniden tanımladığını belirtmektedir.

Kleit (1993), konuya başka bir açıdan yaklaşmakla beraber, yine, Kongrenin etkinlik ve tüketici refahı gibi ekonomik amaçlar güttüğü sonucuna varmaktadır. Kleit, sanayileşme ve demiryollarının gelişiminin, eyaletlerarası ticareti arttırmasına rağmen, Sherman Yasasının kabulünden önce ticaret sınırlamalarını engelleyecek federal düzeyde bir içtihat hukuku bulunmadığını belirtmektedir. Mahkemenin önüne geldiği zaman hükümsüz olduğu kabul edilen ticareti sınırlayıcı anlaşmalar, mahkemelere intikal ettirilmezse taraflar arasında uygulanabildiği için, içtihat hukukunun tüketicileri koruduğu ve onlara, bu tip anlaşmaları dava etme hakkı verdiğinin söylenemeyeceğini öne sürmektedir.

Kleit'a göre, Kongre Sherman Yasasını çıkararak, içtihat hukukunun yukarıda belirtilen sorunlarını giderip, aynı zamanda da farklı eyaletlerin içtihatlarını merkezileştirmeyi amaçlamaktadır. Belirsiz hükümlere sahip Yasanın uygulanması Eyaletlerarası Ticaret Kurulu gibi idari bir otoriteye verilmek yerine mahkemelere verilerek içtihat hukukunun yaklaşımı devam ettirilmek istenmiştir. Kleit ayrıca yargıç kararlarının, idari otoritelerle karşılaştırıldığında, ekonomik etkinliği arttıracaklarını savunmaktadır (Kleit 1993).

Flynn (1988)'a göre, Sherman, "Bencilliğin doğası, rekabet tarafından denetlenmezse, tüketicinin çıkarlarının aleyhine hareket eder," derken kötü olarak gördüğü konu, neoklasiklerin sorunu ortaya koyduğu gibi iktisadi değil, politiktir. Flynn bu önermeyi Sherman'ın Senatoda 21 Mart 1890'da söylediği şu sözlerle kanıtlamaya çalışmaktadır:

Eğer birleşmelerin yoğunlaşmış gücü bir tek adamda toplanırsa, bir kral kadar ayrıcalıklı olur ve bu durum bizim devlet biçimimize aykırıdır...Eğer yanlış bir şey varsa, o da, bu durumdur. Bir politik güç olarak krala tahammül edemiyorsak üretimin, ulaştırmanın ve yaşam için gerekli herhangi bir şeyin satışı için de bir krala tahammül etmemeliyiz. Bir imparatora boyun eğmiyorsak rekabeti engelleyecek ve herhangi bir malın fiyatını belirleyecek bir ticaret diktatörüne de boyun eğmemeliyiz (Flynn 1988).

Flynn'a göre, tekelleşme, üretimi azalttığı ya da etkinlik doğurduğu ya da doğurmadığı için değil, Yargıç Hand'ın *Alcoa Davası*'nda belirttiği gibi rakiplerin rekabet düzeni içinde kalmalarını engellediği için yasaklanmaktadır.

Kongrenin genel ifadelerle kartelleri ve tekelleşme çabalarını yasaklaması, Amerikan Anayasası'nın 1787'den sonra gördüğü işleve benzer esneklikle, ilerideki uygulamalara rehberlik edecek politikaları genel bir şekilde ortaya koymak olarak da yorumlanmaktadır (Hofstadter 1991, 24).

Antitröst politikasının Hofstadter (1991)'e göre üç hedefi bulunmaktadır. Birinci hedef iktisadidir; klasik model, maksimum etkinliğin rekabet ile elde edilebileceği inancını onaylamaktadır ve en azından bazı Kongre üyeleri bu düşünsel olarak zarif modelin etkisinde kalmıştır. İkinci hedef siyasidir; antitröst ilkeleri gücün özel ellerde birikmesini engellemeye ve demokratik devleti korumaya yönelik olarak konulmuştur. Üçüncüsü ise, toplumsal ve ahlakidir; rekabetçi sürecin kişiliğin gelişmesi için disiplin edici bir etkiye sahip olduğuna ve ulusun moralini yüksek tutan en önemli öge olan halkın rekabet edebilirliğinin korunması gerektiğine inanılmaktaydı. Üçünün arasında en çok belirsizlik içereni iktisadi hedeftir; o kadar ki, antitröstün ekonomik değil, politik bir girişim olduğunu söylemek Hofstadter'e göre abartı olmaz (Hofstadter 1991, 24).

Buraya kadar değinilen tezlerin, Kongrenin, Yasayı, rekabeti ya da tüketicileri korumak, piyasada etkinliği sağlamak veya iktisadi gücün giderek

siyasi güç haline gelmesinin Amerikan toplumunun cumhuriyetçi ve rekabetçi geleneğini tehdit etmesini engellemek amaçlarıyla çıkardığını öne sürdükleri görülmektedir. Bu tezlerin ortak yanı, Kongrenin hiçbir toplumsal etkinin baskısı altında kalmayarak, kendiliğinden, iktisadi yoğunlaşmanın kendisinin değil ama bazı sonuçlarının kötü olduğunu kabul edip, harekete geçmesini ima etmeleridir.⁴⁶ İktisadi ve toplumsal yaşama böylesine doğrudan etki eden bir düzenlemenin, toplumdaki farklı gruplar üzerinde farklı etkileri olacağını göz ardı etmek ve Kongrenin çoğunluğunun ya da bir kısmının, herhangi bir sınıfın ya da çıkar grubunun etkisi altında hareket etmediğini öne sürmek, öncelikle temel neden-sonuç ilişkilerine aykırıdır. Bu nedenle bu tezlerin tarihi açıklama güçlerinin sınırlı olduğu, ve hatta bir kısmının böyle bir gücünün dahi olmadığı düşünülmektedir.

Sklar (1988, 90) da, Thorelli, Letwin, Lande, Bork ve diğerlerinin çalışmalarının, hukuktaki değişim ile mülkiyetin kullanımı ve kavramsallaştırılmasındaki değişim ve piyasa toplumunun ekonomik gelişimi arasındaki ilişkinin anlaşılmasının gerekliliğini ortaya koyduklarını belirtmekle birlikte; bu çalışmaların Sherman Yasasını ve erken içtihadını, rekabete karşı yoğunlaşma, merkezileşmeye karşı adem-i merkezileşme, tüketici çıkarlarının korunması, sebepsiz refah aktarımlarının önlenmesi gibi statik kavramların sınırları içinde anladıkları eleştirisinde de bulunmaktadır.

Tarım kesiminin ve küçük işletmelerin, yoğunlaşmanın görüldüğü ilk sektör olan demiryollarından başlayarak, daha sonra tüm “tekelci” şirketlere yayılan tepkilerinin Kongreyi böyle bir yasayı kabul etmeye zorladığı şeklinde toparlanabilecek teorilerin ise, yukarıda incelenen görüşlerden daha inandırıcı tezler ve olgular öne sürdükleri görülmektedir. Tarım kesiminin, İkinci Bölümde anlatılmaya çalışılan ekonomik dönüşüme duyduğu tepkiyi ve bu tepkiyi tekellere yöneltmesini anlamak için, 1865-1870 arasında tarımda meydana gelen hızlı makineleşmenin yarattığı sonuçların kavranması gerekmektedir. İç Savaştan önce bir dönüm buğdayı biçmek 24 saat alırken, aynı ürün 1900’de 1 saat 19 dakikada biçilebiliyordu. Tarımdaki bu makineleşme bir yandan tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşmesine yol açarken, diğer yandan da tarımsal üretimin daha büyük bir sermaye birikimi gerektirmesi anlamına geliyordu. Çiftçilerin gelirlerini düşürürken masraflarının artmasına yol açan piyasa

⁴⁶ Delorme Jr, Frame ve Kamerschen (1997) ise, Bork (1991), Lande (1991) ve Kleit (1993)’ün teorilerini, Kamu Yararı Teorisi olarak sınıflandırıp, bu teoriyi “piyasanın tekellerden kaynaklanan etkisizlikleri devletin ekonomiye müdahale etmesi ile düzeltilebilir” biçiminde özetlemektedirler. Özel Çıkar Grubu teorisi olarak adlandırdıkları görüşe göre ise, özel çıkar gruplarının baskısı sonucunda yasa koyucular ve regülatörler, piyasa etkisizliklerini arttıracak düzenlemeler yapar. Dilorenzo (1985)’nin temsil ettiği bu ikinci görüş, ABD’deki antitröst yasalarının, tüketicilerin değil, özel çıkar gruplarının lehine fiyatları yükseltmek ve üretimi azaltmak için yapıldığını öne sürmektedir (Delorme Jr, Frame ve Kamerschen 1997).

mekanizmasının bu “doğal” yoksullaştırıcı etkisine, bir de, hükümetin bankerleri ve demiryolu şirketlerini gözeten politikaları ekleniyordu.

Hükümet, 1865-1900 yılları arasında, hem nüfusun hem de üretkenliğin artıyor olmasına rağmen, altın standardına bağlı olan para arzını mümkün olduğu kadar sabit tuttu. Bu durum, ürünler karşısında, para ve kredinin giderek daha pahalı bir hal alması sonucunu doğuruyordu. Başka bir deyişle, üretim araçlarını temin edebilmek için borçlanan çiftçi, borcu için yalnızca faiz ödemekle kalmıyor, sırf aradan geçen süre içinde paranın daha da değerlenmiş olmasından ötürü, aynı miktarda parayı elde edebilmek için daha fazla miktarda ürünü elden çıkarmak zorunda kalıyordu. Bu ise, üretkenlik artışından faydalananların çiftçiler değil, para sahipleri olması anlamına geliyordu. Bu koşullarda giderek daha fazla sayıda çiftçi borç karşılığında ipotek ettirmiş oldukları toprakları yitirmek, kiracı ve giderek tarım işçisi durumuna dönüşmek zorunda kalıyordu (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, ABD’de İşçi Hareketi Bölümü).

Tarım kesimiyle ilgili teoriler ortaya konulurken, değinilmesi gereken önemli bir konu, yasa tasarısının Temsilciler Meclisine değil, Senatoya sunulduğu ve o dönemde, senatörlerin doğrudan değil, eyalet yasama organları tarafından seçildiğidir. Bu nedenle Boudreaux ve DiLorenzo (1993, 82), Yasanın, 1890’dan daha önce eyalet yasa koyucularını antitröst yasalarını kabul etmeye zorlayan etkenlerden bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini iddia etmektedir. Yazarlar, Missouri Antitröst Yasasının (1889) çıkışını incelemiş ve bu örnekte olduğu gibi tarımsal eyaletlerdeki çiftçi ve canlı hayvan üreticilerinin yeni ortaya çıkan ve ölçek ekonomilerinden yararlandıkları için etkin çalışan büyük ölçekli kapitalist rakiplerinden korunmak için hem eyalet düzeyinde hem de federal düzeyde antitröst yasalarının kabul edilmesinde etkili oldukları sonucuna ulaşmıştır (Boudreaux ve DiLorenzo 1993).

Libecap (1992, 256) da, 51. Kongreye Yasanın kabulünden önce tröstlerle ilgili olarak verilen elli bir dilekçenin ikisi hariç hepsinin Illinois, Indiana, Iowa, Kansas, Kentucky ve Tennessee gibi tarımın ağırlıklı olduğu eyaletlerden geldiğini ve hayvancılık ve çiftçilik örgütleri⁴⁷ tarafından sunulduklarını belirtmektedir. Bu lobi faaliyetleri Kongrenin orta batılı üyeleri üzerinde etkili olmuş, 50. Kongrenin birinci yarısında Temsilciler Meclisine sunulan on altı antitröst yasa tasarısından on üçü, sonraki dönemde sunulan on sekiz tasarının tamamı, orta batılı ve güneyli üyeler tarafından kaleme alınmıştı. Aynı dönemde Senatoya sunulan üç yasa tasarısının üçü de, Ohio senatörü Sherman’ınki gibi, yine aynı bölgelerden gelen senatörlerin imzasını taşıyordu (Libecap 1992, 256-257).

⁴⁷ Farmers Union, Farmers Alliance, Farmers Mutual Benefit Association ve Patrons of Animal Husbandry.

Libecap (1992, 259), Kongredeki tartışmalarda yeni sanayi devleri tarafından zor durumda bırakılan küçük işletmelerin ve çiftçilerin korunmasının önemli görüldüğünü belirtmektedir. Yazar ayrıca, Şikago'daki mezbaha endüstrisinin, Et Tröstünü oluşturarak başlayan, küçük mezbahaları, canlı hayvan üreticilerini ve kasapları huzursuz eden davranışlarının Yasanın kabul edilmesinde önemli bir etkisinin bulunduğunu da eklemektedir.

Stigler (1991, 33) ise Thorelli'nin ilk olarak öne sürdüğü antitröst hareketinin ortaya çıkışını tarım kesiminin demiryollarına karşı tepkisiyle başlayıp daha sonra tepkinin diğer tüm tekelleri kapsayacak şekilde genişlemesine bağlayan teze karşı çıkmaktadır. Stigler, çiftçilerin, demiryolları bir tarafa bırakılırsa, tröstlerden toplumun diğer kesimlerinden daha fazla zarar görmediğini, toprak ve kredi dışında yoğun olarak satın aldıkları bir şeyin bulunmadığını belirtmektedir.

Demiryolu ücretlerinin de 1880'lerde her zamankinden daha fazla şikayet edilecek bir düzeyde olmadığını belirten Stigler, ABD İstatistik Yıllıklarından yararlanarak demiryolu ağının genişlemesinin taşıma maliyetini azalttığını ve 1880'den 1900'e kadar demiryolu tarifelerinin yavaş yavaş düştüğünü göstermektedir. Stigler, Acworth'ün 1891 tarihli çalışmasına dayanarak, ABD'deki demiryolu tarifelerinin incelediği dönemde İngiltere'de geçerli olanlardan yarı yarıya daha ucuz olduğunu belirtmektedir. Orta batı bölgesinin dünya pazarına demiryolu sayesinde açılması gibi nedenlerle de demiryollarının varlığının çiftçilerin gelirlerini sadece arttırmakla kalmayıp aynı zamanda daha istikrarlı hale getirdiğini de vurgulamaktadır. Stigler'e göre çiftçilerin demiryoluna savaş açması kendi çıkarlarıyla ters düşmektedir. Antitröst hareketinin tarım kesiminden kaynaklanmadığının daha iyi bir kanıtını ise, antitröst politikalarının 1900'den sonra güçlenmesinde, bu tarihte de tarımsal huzursuzluğun ve buna dayanan politik hareketlerin çözülmüş olmasında bulmaktadır (Stigler 1991). Ancak Stigler (1991)'in kendine yeterli çiftçilerin proleterleşmeye karşı gösterdikleri tepkiyi kavrayamadığı, bu nedenle de tekellere yönelttikleri nefreti anlamsız ve yanlış bir politika olarak değerlendirdiği ortadadır.

Mayhew'a göre Sherman Yasasının hangi amaçla kaleme alındığı belli değildir. William Letwin'in bazı tarihçilerin görüşü olarak aktardığı -ama katılmadığı- "Kongrenin *laissez faire*'e ve rekabete olan inancını Sherman Yasası ile teyit ettiği" şeklindeki açıklamayı, "Robert Bork'un yasa koyucunun amacını modern neoklasik iktisatçıların refah reçeteleriyle" örtüştüren düşüncesine benzetmekte ve anlamlı bulmamaktadır (Mayhew 1990, 390).

Mayhew (1990), tezini, ilk olarak Karl Polanyi'nin kullandığı kavram ve kuramlarla kurmuştur. Kendi kendini düzenleyen piyasa sisteminin önemli bir özelliğinin, Polanyi'nin kullandığı anlamda, üretim faktörlerinin pazar için

üretilmesi olduğu düşünüldüğünde, 1870'lerde yiyecek, giyecek ve barınakların hala bireylerin kendileri tarafından üretilmesini, böyle bir pazarın henüz kurulmamış olduğunu gösterdiğini ve bunun, toplumun büyük bir kısmının piyasaya eklenmediği anlamına geldiğini belirtmektedir. Mayhew (1990, 391), Yasanın, yeni tip bir ekonominin, kendi kendini düzenleyen bir pazar ekonomisinin, ortaya çıkışına karşı korumacı bir tepki olduğunu öne sürmektedir.

Standard Oil tröstü örneğinden yola çıkan Mayhew, daha önceden 3.500-6.000 dolar arasında bir maliyetle petrol kuyusu açılıp, yine bu kadar bir maliyetle edinilebilecek kullanılmış ekipmanla kuyular işletilebilirken, Rockefeller'ın, girişin kolay olduğu bu piyasayı yeniden düzenlediğini ve aşırı kapasiteyi önlemek için ham petrol üreticilerinin rafinerilere erişimini sınırladığını ifade etmektedir. Mayhew, Rockefeller'ın ve Clevelandlı meslektaşlarının Standard Oil'i oluşturarak kendilerini yıkıcı rekabetten, yani kendi kendini düzenleyen piyasaların sonuçlarından koruduklarını belirtmektedir. Olaya bir de petrol üreticilerinin tarafından bakan Mayhew, özette, petrol endüstrisi yeni olmakla birlikte, kuyu sahiplerinin, geçimin, piyasayla girilen alım ve satım ilişkileri ile sağlandığı bir ekonomide yetişemediklerini, bu nedenle de Standard Oil'da cisimleşen tepkilerinin aslında piyasa sistemine yönelik olduğunu öne sürmektedir (Mayhew 1990, 395-396).

Bir başka grup yazar da, antitröst yasalarının piyasadaki rekabeti engelleme amacıyla kabul edildiğini düşünmektedir. Özellikle Temmuz 1890'da Başkanın imzaladığı Sherman Yasasının, Ekim 1890'da yürürlüğe giren McKinley Tarife Yasası'nı⁴⁸ kamuoyunu rahatsız etmesini engellemek amacıyla çıkarıldığı iddia edilmektedir.

McKinley Yasası, genel gümrük tarifesi düzeyini %38'den %50'ye yükseltmiş, işlenmiş ithal şekerin 1 pounduna Henry O. Havemeyer ve Şeker Tröstünün yararına, 1 cent vergi koymuştu. Cashman (1993, 268), "Tekstil ve metal ürünlerinde tarifeler o kadar yüksekti ki, tüketiciler bu ürünlerin ithallerini satın almayı bıraktılar," diyerek Yasanın etkilerini ifade etmektedir. Tütün üzerindeki vergiler de, American Tobacco Company'nin daha çok sigara satabilmesi için azaltılmıştı. 1897'deki Dingley Tarife Yasası oranları daha da yükseltti (Cashman 1993).

Hazlett, 1890'da kabul edilen bir antitröst yasasının temel sorunsalını, Mayhew (1990)'a benzer biçimde, şöyle ortaya koymaktadır: "Üretimin bütün önemli sektörlerde gözle görülür biçimde arttığı bir ekonomide, neden üretimin sınırlandırılmaması cezalandırılmak istenir? Üretim artışının büyük şirketlerin

⁴⁸ Özgün adı: An Act to Reduce the Revenue.

ortaya çıkmasıyla yakından bağlantılı olması, paradoksu daha da derinleştirmektedir” (Hazlett 1992, 263-264).

Hazlett, Bork (1991)’un tüketiciler refahı yorumunun politik sonuçlarının önemli olduğunu, bu sayede mahkemelerin bazı firma ve piyasa biçimlerini korumak için *iktisadi olmayan* gerekçeler bulunduğunu belirtmektedir. Bork (1991)’un Yasayı kabul eden “Kongrede bulamayıp, mahkeme kararlarından çıkardığı kanıtlara” bir örnek olarak da 1945 tarihli Yargıç Learned Hand’in kaleme aldığı Alcoa Kararını göstermektedir:

Antitröst yasalarının tarihine bakıldığı zaman, bunların maliyetlerine rağmen korumaya çalıştıklarının birbirleriyle etkin bir biçimde rekabet edebilen küçük birimlerden oluşan bir sanayi yapısı olduğu varsayılmıştır (Hazlett 1992, 264).

Hazlett, Senatör Sherman’ın, kardeşi ünlü general William Tecumseh Sherman’a 1837-1891 arasında yazdığı 382 sayfa tutan mektuplarında tekel (antitröst, kartel, havuz, fiyat tespiti, uyumlu eylem veya birleşmeler) konusunun bir kere bile olsun gündeme gelmediğini belirtmektedir. Senatör Sherman’ın, 1216 sayfalık otobiyografisinde tröstlere beş sayfa ayırdığını, buna karşın McKinley Tarife Yasasına 77 sayfa boyunca değindiğini tespit eden Hazlett, Sherman’ın, eserin 1083. sayfasında “51. Kongrede kabul edilen en önemli düzenleme McKinley Tarife Yasasıdır” ifadesini kullandığına değinmektedir (Hazlett 1992, 266-267).

Bir Cumhuriyetçi olarak Sherman’ın, ekonomide korumacı bir yaklaşımın benimsenmesinin en ateşli taraftarlarından biri olduğu iddiasını Hazlett, Ida Tarbell’in 1912 tarihli *The Tariff in Our Times* adlı eserine dayandırmakta ve Tarbell’in Sherman hakkındaki “...politik hayatına iki ilkeyle başladı: Demokrat Partiye karşı nefret ve Amerikan endüstrisinin korunması” şeklindeki değerlendirmesine yer vermektedir. Yine Tarbell’in eserinden, Sherman’ın özellikle yünlü eşyalar ve Ohio pik demiri için tarife koruması sağlamakta başarılı olan, usta bir lobici olduğu ve Robert Bradley’nin, Sherman’ı antitröst yasası çıkarmaya itenin 1888’de Cumhuriyetçi Partinin Başkanlık seçimi için aday belirlenmesi sırasında kibrit tröstünün başi Russel Alger tarafından önünün kesilmesi olduğu iddialarına dipnotta da olsa değinmektedir (Hazlett 1992, 268, dipnot 9).

Temsilciler Meclisinin Demokrat Üyesi William Elliot’ın, 6 ay sonra kabul edilen McKinley Tarife Yasasının Kongredeki tartışmaları sırasında “En sonunda büyük çığlıklar ve tören borularıyla tröstlere karşı bir tasarıyı geçirdiniz. Bu tasarıdaki hareketleriniz göz önüne alındığında, o yasayı kabul ederken samimi olduğunuza inanmak imkansız. şu anda tröstlerin istediği her şeyi onlara veriyorsunuz,” şeklindeki tepkisine yer veren Hazlett (1992), *Newyork Times*’ın gümrük tarifesinin yarattığı korumacılığın tekelleşme

eğilimini nasıl arttırdığını gösteren bir kampanya başlattığına ve bu çerçevede 20 editöryel yazı yayımlandığına da değinmektedir.

Hazlett (1992, 270-271)'a göre, Sherman Yasasının bugünkü halini kaleme alan Senato Hukuk Komitesinin bütün üyelerinin aynı zamanda McKinley Tarife Yasasına kabul oyu vermesi de, Sherman Yasasını yazarların hiçbirisinin kafasında etkinliği ve tüketici refahını arttırmak gibi güdülerin bulunmadığını açıkça göstermektedir.

Hazlett, Sherman Yasasının amacının ABD ekonomisinde, pazar gücünden kaynaklanan sorunları tüketici yararına bir yaklaşımla çözmek olmadığını belirtmektedir. Hazlett, Yasanın siyasi bir pazarlık olduğunu iddia edip ana özelliklerini şöyle özetlemektedir: Yasa, tüketicilerden sanayicilere doğru refah aktarımı gerçekleştiren ve önceden hazırlanmış olan McKinley Tarife Yasası ile birlikte ele alındığında, çoğunluktaki Cumhuriyetçilerin (ve Kongre dışındaki müttefiklerinin) tröst sorununa yaptıkları bir makyajdır. Yasa, küçük ve yerel işletmelerin savunucularına, "yaratıcı yıkıma" karşı verilmiş bir korunma umududur. 1904'e kadar idare tarafından yalnızca yirmi iki davanın açıldığı düşünülürse, Yasanın önemli bir sonuç doğurduğunu düşünmek mümkün değildir (Hazlett 1992, 272).

Kongrenin niyetini ortaya çıkarmak için incelenen çalışmalar arasında iki tanesinin ekonometrik sonuçlara dayandığı da görülmektedir. Bunlardan ilki olan DiLorenzo (1985), *Historical Statistics of the United States* ve *Statistical Abstract of the United States* istatistiklerinden derlediği üretim ve fiyat verilerini kullanarak, tröstleştiği iddia edilen sektörlerde üretimin kısıtlandığı hipotezini test etmiştir. Ulaştığı sonuçlar şöyledir: (1) 1880-1900 döneminde tröstlerin baskın olduğu sektörlerde üretim artmakla kalmamış, bu artış diğer bütün sektörlerdeki artışın üzerinde yer almıştır; (2) tröstleşmiş sektörlerde fiyatlar artmamış, tam tersine genel fiyat düzeyindeki düşüşle karşılaştırıldığında azalmıştır; ve (3) petrol ve şeker sektörlerindeki tröstler sıkça iddia edildiğinin tersine fiyatlarını düşürmüştür.

Delorme Jr, Frame ve Kamerschen (1997) ise Kamu Yararı Teorisini, Özel Çıkar Grubu Teorisi ile karşılaştırmak amacıyla ekonometrik bir araştırma yapmıştır.⁴⁹ Yazarlar bu tezlerin doğruluk paylarını test etmek için yaptıkları araştırmada, Dilorenzo'nun (1985) kullandığı verilerin yetersiz, yöntemin ise hatalı olduğunu göstermişlerdir.

Yazarların çalışmasında adi maden kömürü, kurşun, petrol, tuz, çelik ray, şeker ve çinko sektörleri ile tröstleşmenin en yoğun bir biçimde telaffuz edildiği bakır ve antrasit kömürü sektörlerinde, endüstrinin yıllık fiyat ve üretim verileri incelenmiştir. Sicim, demir somun, jüt, hint yağı, pamuk yağı, deri, bezir yağı ve

⁴⁹ Bkz. dipnot 46.

kibrit sektörleri, görelî önemsizlikleri ya da veri yetersizliği nedenleriyle çalışmada dikkate alınmamıştır (Delorme Jr, Frame ve Kamerschen 1997).

Yazarlar, bu alanda nedenle sonucu birbirinden ayırmanın oldukça zor gözüktüğü sonucuna varmıştır. Yenilikler ve ulaştırmadaki gelişmeler gibi nedenlerden dolayı hızla düşen fiyatların, bu durumu engellemek için 1897 yılından itibaren birçok tröstün oluşmasına ve yaygın bir biçimde birleşmelerin meydana gelmesine neden olduğunu iddia etmektedirler.

Çalışmanın ekonometrik sonuçları, 1880-1890 döneminde görelî fiyatın⁵⁰ düştüğü tek endüstrinin elik ray sektörü olduğunu göstermektedir. Aynı dönemde antrasit kömürü ve çinkonun görelî fiyatları yükselmiştir. İncelenen diğer beş sektörün görelî fiyat katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olmaması da bu sonuçlarla birleştirilince, yazarlara göre fiyat ve üretim hareketlerinden yola çıkarak Sherman Yasasına ihtiyaç olduğu sonucu tartışmalı hale gelmektedir (Delorme Jr, Frame ve Kamerschen 1997, 331).

Yasanın kabul edilmesinin tröstler üzerindeki etkilerini de inceleyen yazarlar, 1891-1900 döneminde yalnızca tuz tröstünün görelî fiyatlarını düşürerek rekabetçi davrandığını tespit etmiştir. Bakır, petrol ve şeker tröstlerinin görelî fiyatlarını yükselterek daha az rekabetçi davrandığını belirleyen Delorme Jr, Sherman Yasasının etkin olmadığı ya da uygulanmadığının anlaşıldığını belirtmektedir. 1880-1890 döneminde görelî fiyatlarını arttıran tröstlerle (antrasit, kömür ve çinko) 1891-1900 döneminde görelî fiyatlarını yükseltenlerin (bakır, petrol ve şeker) farklı tröstler olduğunu gösteren yazarlar, Yasanın, incelenen döneme için hiçbir biçimde gerekli ve yararlı olmadığı sonucuna varmaktadır. Dahası, Yasadan önceki dönemde, üretimin, sonraki dönemden daha hızlı arttığını da tespit etmişlerdir. Ancak yine yazarların belirttiği gibi, belirli bir dönemde çıktı fiyatları ile girdi fiyatları arasındaki ilişkide meydana gelen değişimin, firmanın pazar gücünün değişmesinden mi, yoksa yeniliklerin sıklığından, sendikanın gücündeki değişiklikten, talepteki dışsal bir değişimden, varolan bir müşterinin yitirilmesinden, yeni bir büyük müşterinin (demiryolları gibi) ortaya çıkmasından ya da sektöre özel veya genel gümrük tarifelerinin değişmesinden mi kaynaklandığı bu çalışmada kontrol edilmemiş olduğu için sonuçların daha dikkatli okunması gerekmektedir (Delorme Jr, Frame ve Kamerschen 1997, 330).

Sklar (1988) ise konuya çok daha geniş bir açıdan bakmaktadır. Sorunun, bu tezin 2.1. Bölümünde kısaca bahsedildiği gibi, Amerikan kapitalizminin küçük üretici aşamasından şirket kapitalizmi aşamasına geçişi sırasında piyasanın yeniden düzenlenmesi sorunu olduğunu belirten Sklar (1988, 44), yeniden düzenleme hareketinin demiryolları ve sanayide tasarrufların ve yatırımın sıra dışı bir biçimde büyüdüğü 1879-1893 döneminde, rekabetin

⁵⁰ Sektördeki ortalama fiyatın toptan eşya fiyat endeksine oranı.

yoğunlaşmasına yanıt olarak geldiğini öne sürmektedir. Sklar (1988)'a göre, bu hızlı büyüme döneminde sanayinin yoğunlaşması, kurumsal yeniden örgütlenmeden farklı olarak, hem rekabetçi piyasayla hem de küçük üretici mülkiyet biçimiyle birlikte sürmüştür. Rekabetçi yoğunlaşmanın kurumsal şirket kapitalizminden farklı bir kavram olduğuna dikkat edilmesi gerektiğini vurgulayan Sklar (1988), iç piyasada firmalar arasında rekabetin yoğunlaşması ve büyük üretim kapasitelerinin az sayıda birimde toplanmasıyla 1880'ler ve 1890'larda pazardaki yoğunlaşmanın ekonominin kurumsal olarak yeniden örgütlenmesinin bir önkoşulu olduğunu belirtmektedir. Asıl tröstleşme hareketi, yani teşebbüslerin kurumsal olarak yeniden örgütlenmesi, 1898-1904 döneminde gerçekleşmiş (Sklar 1988, 46), bu dönemden önce her ne kadar demiryolu endüstrisine en başından beri kurumsallaşmış anonim şirketler hakim olduysa ve sanayi birkaç büyük şirketin yükselmesine sahne olduysa da, şirket kapitalizmi bir mülkiyet ilişkileri ve "yönetilen piyasa" ilişkileri sistemi olarak ekonomiyi bütünüyle karakterize etmemiştir (Sklar 1988, 44).

Sklar (1988), yoğunlaşmanın belki büyük şirketleri ifade edebileceğini, ancak bu özelliğin tek başına şirket kapitalizmini açıklayamayacağını ileri sürmektedir.

Sklar'a göre, 1880'lerden 1914'e kadar hem özel hem de kamu hukuku kapitalist teşebbüsün kurumsal olarak yeniden yapılanması sürecini koruyan, dolayısıyla yaygınlaştıran bir takım değişiklikler geçirmiştir. Ancak bu uyumlulaşma, mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü hukuku ile ticaretin sınırlanması (rekabet) hukuku gibi birbirine koşut olmayan iki hukuk dalında gerçekleşmiştir. Mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü hukukundaki değişim kurumsal yeniden yapılanmayı birebir takip ederken, ticaretin sınırlanması hukuku yatağına oturana kadar dalgalı, keskin dönüşlerle dolu bir yol izlemiştir. Yüksek Mahkemenin 1911'deki *American Tobacco* ve *Standard Oil* Kararlarına kadar Amerikan kapitalizminin kurumsal yeniden yapılanması, kimi zaman gelişimini hızlandıran kimi zaman da engelleyen hukuki bir düzenle beraber ilerlemiştir (Sklar 1988, 48-49).

Kongrenin Sherman Yasasını kabul ederken neyi amaçladığını, hangi güçlerin ya da süreçlerin Kongreyi bu Yasayı kabul etmeye zorladığı ile ilgili teorilerin incelenmesi sonucunda, ilk olarak, "Kamu Yararı" teorileri olarak adlandırılanların gerçeği yansıtmadığı sonucuna varmak pek zor gözükmemektedir. Diğer yazarların yukarıda değinilen eleştirileri dışında, Bork (1991), Lande (1991) ve Kleit (1993)'ın öne sürdüğü haliyle, samimi olarak etkinliğin, rekabetin ve tüketicinin korunmasından ve siyasi gücün tekellerde toplanmasının önlenmesinden başka bir amaç gütmeyen bir yasanın, büyük iş çevreleriyle oldukça yakın ilişkiler içinde olan Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu bir Kongreden geçmesi, önde gelen Cumhuriyetçiler tarafından kaleme

alınması ve düzeltilmesi olanaklı değildir. Tekelleri dışarıdan gelen rekabete karşı koruyan McKinley Tarife Yasasının, Sherman Yasasından altı ay sonra kabul edilmesi de, 51 inci Kongrenin tekellere savaş açmak gibi bir amacı olmadığını kanıtlamaktadır.

Yasanın proleterleşen tarım kesiminin ve yeni ortaya çıkan büyük şirketler karşısında ayakta duramayan küçük işletmelerin tepkisi sonucunda kabul edildiği tutarlı bir tez olarak görülmektedir. Ancak Yasanın, Hukuk Komitesi tarafından yapılan değişiklikler ve Yüksek Mahkemenin içtihatları sonucunda bu sorunlara çare olduğu kuşkuludur.

Ayrıca, Sherman Yasasının, McKinley Yasasını maskeleyerek (DiLorenzo 1985) veya küçük işletmeleri avutmak için (Hazlett 1992) çıkarıldığı teorilerinin de, yazarların gösterdikleri kanıtlar dikkate alındığında, göz ardı edilebilecek nitelikte olmadıkları görülmektedir.

Sklar (1988) ve Mayhew (1990)'ın tezlerinden oluşturulabilecek birleşik bir teorinin, Yasanın çıkış nedenleri, amaçları ve sonuçları hakkında daha gerçeğe yakın ve anlamlı açıklamalar getirebileceği düşünülebilir.

Buna göre, Sherman Yasası, “kendi kendini düzenleyen piyasaların” ortaya çıkması ve ulusal ölçüğe ulaşmasıyla, kendisi veya yerel pazarlar için üretim yapan çiftçilerin ve küçük işletmelerin, bu dönüşüme gösterdiği tepki sonucunda, Kongre tarafından kabul edilmek zorunda kalmıştır. Ancak Yasa, bu kesimin tepki duyduğu, merkezileşmiş ve sahiplerinden ayrı bir yönetici grubu tarafından idare edilen, bu şekilde gerek duyulduğu zaman kolayca başka bir şirketle birleşebilen, anayasal kişiliği haiz “anonim şirketleri” durduracak yerde, Kongrede yapılan manevralar sonucunda, onların gereksinimleri doğrultusunda, yeniden kaleme alınmıştır. Senato Hukuk Komitesi tarafından hazırlanan ve Sherman'ın teklifinin aksine, kolayca Kongreden geçen yeni tasarı, yenilikler getirmekle birlikte, esas olarak içtihat hukukunun geleneksel kavramlarını kullanmıştır. Yüksek Mahkeme tarafından da, Kongrenin istediği gibi yorumlanan Yasa, “yararlı yoğunlaşmaları” değil, “makul olmayan ticaret sınırlamalarını” yasaklamıştır.

Bu biçimiyle Yasa, piyasanın ve piyasayı düzenleyen hukukun, “şirket kapitalizminin” gerekleri doğrultusunda yeniden yapılanmasını sağlamıştır. Sermayenin anonim şirketlerin bünyesinde toplanması *Santa Clara* Kararıyla güvence altına alındıktan sonra, pazardaki yoğunlaşma için de belirli kurallar getirilerek, kapitalizmin gelişiminin gerektirdiği hukuksal belirlilik pekiştirilmiştir. Piyasanın düzenlenmesi, günlük politik kararları seçimler sonucunda küçük işletmelerin lehine değişebilecek federal hükümetin elinden alınıp, özel kişilerin taraf olacağı yargısal süreçlere bırakılmıştır. İdareye, yine

içtihat hukukunun usulleriyle hareket edecek olan yargının denetimine tabi olmak kaydıyla, ikincil bir rol verilmiştir.

Sonuç olarak Sherman Yasası, ne rekabeti, ne tüketiciyi, ne de ekonomik ve siyasi özgürlüğü koruma amacıyla çıkarılmıştır. Yasa, kapitalizmin rekabetçi aşamasından, kurumsal aşamasına geçişi sürecinde, yeni düzenin gereksinimlerini karşılamak amacıyla taşımaktadır.

Serbest piyasaya giden yol, merkezi bir biçimde düzenlenen ve kontrol altında tutulan sürekli bir müdahaleciliğin sınırsız artışından geçiyordu. Adam Smith'in "basit ve doğal özgürlüğünü" insan toplumuyla uyumlu kılmak son derece karışık bir işti.

Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm*

SONUÇ

Rekabet ile tekelin çatışması, Amerika Birleşik Devletleri'nde, tarihte daha önce görülen seyriyle görünüşte benzerlikler taşımakla birlikte, farklı bir gelişim yolu izlemiştir. Rekabet, Marx'ın öngörüsü doğrultusunda, yoğunlaşmanın artmasına yol açmış ve 19. yüzyılın son çeyreğinde Amerika'da kapitalizm, ortaya çıktığı İngiltere'den daha önce, farklı bir aşamaya, şirket kapitalizmi aşamasına, geçmiştir. Sorun, daha önceden olduğu gibi, yalnızca gücün belirli ellerde birikmesinden değil, bu birikimin iktisadi düzeni değiştirecek kadar yoğunlaşmasından kaynaklanmıştır.

Büyümeyle başlayan ekonomik dönüşüm, talebin hızla artmasıyla birlikte teknolojik ilerleme ve yeniliklerle, yaşanan rekabetin büyük ölçekli üretimi zorunlu kılmasına ve işletmelerin, ayakta kalabilmek için yoğunlaşmayı en geçerli çözüm olarak görmelerine yol açtı. Böylece büyük şirketler, ya da "tekeller," siyasi otoritenin verdiği ayrıcalıklardan dolayı değil, kapitalizmin kendi gelişim süreci sonucunda, iktisadi ve toplumsal hayata, bir daha çıkmamak üzere damgasını vurdu.

Büyük şirketlerin varlığı ve elde ettikleri güç, önce düşünsel alanda, daha sonra da hukuksal düzeyde aşama aşama meşrulaştırıldı. Ancak, bu dönüşümün kaybedenleri, yoğunlaşma süreci sonucunda yok olmaya direnen küçük işletmeler ve topraklarını bankalara kaptırmak istemeyen çiftçiler, kazananlarına karşı tepkilerini yükseltmekten geri durmadılar. Eskiden olduğu gibi, kendine yeterli bir biçimde, ya da kıran kırana rekabetin yaşanmadığı yerel piyasalarda etkinlik göstererek yaşamaya devam etmeleri, piyasaların ölçeğinin büyümesi ve neredeyse üretilen her mal için bir tröstün ortaya çıkması sonucunda olanaksız

hale geldi. Hayatta kalmak için, seçtikleri politikacıları tröst sorunu olarak adlandırdıkları konuyu çözmeleri için ikna ettiler.

Bu biçimde ortaya çıkan Sherman Antitröst Yasası, kaybedenlerin değil, siyasi gücü çoktan ele geçirmiş bulunan büyük şirketlerin ihtiyaçlarına yanıt vermeye yönelikti. Altı ay sonra aynı Kongrenin kabul ettiği, tröstleri dış rekabetten koruyan McKinley Tarife Yasası bunun en büyük kanıtını oluşturmaktadır. Kaldı ki, başta Senatör Sherman'ın ve Yasanın gerçek yazarları olan Senatör Edmunds ve Senatör Hoar'ın yasama sürecinde, konuya içtihat hukukunun yaklaştığı gibi yaklaşımları, yani yoğunlaşmaların ancak "makul" olmadıkları zaman yasaklanması gerektiğini ileri sürmeleri, yasa koyucunun da tüketiciyi korumak gibi bir iddiasının olmadığını göstermektedir.

Sherman'ın hazırladığı ve "tüketici fiyatının azaltılması" ile "tam ve serbest rekabetin sağlanması" gibi hükümler içeren yasa teklifi aylar boyunca Kongrede beklemiş ve sonunda, teamüllere aykırı bir biçimde Sherman'ın başkanı olduğu Senato Finans Komitesinin elinden alınıp Hukuk Komitesine verilmiştir. Hukuk Komitesinin "ticaretin sınırlanması" ve "tekelleştirme" gibi içtihat hukuku kavramlarını teklife koymasının ardından Yasanın kolaylıkla kabul edilmesi, Kongrenin "yanlış anlamalara" izin vermemek konusunda hassas olduğunun bir kanıtıdır.

Tezde ayrıntılı olarak incelenen yasama süreci ve döneme ilişkin diğer olgular, Yasanın taşıdığına inanılan, tüketicinin, rekabetin, etkinliğin ve fırsat eşitliğinin korunması gibi amaçların Kongrenin niyetleriyle bağdaşmadığını tartışmaya yer vermeyecek bir biçimde ortaya koymaktadır.

Yasaya daha bilimsel bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, ana amacının, şirket kapitalizminin ihtiyaç duyduğu belirlilik ortamının sağlanması ve piyasanın düzenlenmesi görevinin, federal hükümete değil, günün koşullarını ve davaların kendilerine has özelliklerini kararlarında göz önünde bulunduran mahkemelere verilmesi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ancak Yasanın çağdaş uygulamasının, aradan geçen yüz yılı aşan sürede Yüksek Mahkemenin –birbirleriyle çelişen- kararları ve yeni antitröst yasalarının çıkarılması sonucunda değişerek, çıkış amaçlarıyla çoğu zaman ters düşen ve evrilmeye devam eden bir yön benimsediğini unutmamak gerekir.

ABSTRACT

The reaction of farmers and small producers to the *corporate reconstruction* of American capitalism in the last quarter of the 19th century marks the beginning of a very significant legislative movement in American history. This movement which roughly covers a period of ten years was completed with the Sherman Antitrust Act. The goals of the Sherman Antitrust Act of 1890 are supposed to protect consumers, efficiency and competition. However, legislative history shows that the intents of the 51st Congress were different. The passing of the McKinley Tariff Act, which protects the trusts from foreign competition, is also a proof that it was not a pro-consumer and pro-efficiency Congress. Therefore it would be very telling the study the process of transformation of American capitalism from competitive stage to the corporate stage.

KAYNAKÇA

ADAMS, W. ve J.W. BROCK (1990), "The Sherman Act and Economic Power Problem," *The Antitrust Bulletin*, Cilt 35, Sayı 1, s. 25-55

AREEDA, P. ve L. KAPLOW (1997), *Antitrust Analysis: Problems, Text, Cases*, Aspen Law & Business, New York

BORK, R.H. (1991), "Legislative Intent and the Policy of Sherman Act," E. T. Sullivan (der.), *The Political Economy of the Sherman Act: The First One Hundred Years* içinde, Oxford University Press, Oxford, s. 39-70

BOUDREAUX, D.J. ve T.J. DiLORENZO (1993), "The Protectionist Roots of Antitrust," *The Review of Austrian Economics*, Cilt 6, Sayı 2, s. 81-96

CAREY, R. (1989), "The Sherman Act: What did Congress Intend?" *The Antitrust Bulletin*, Cilt 34, Sayı 2, s. 337-358

CASHMAN, S.D. (1993), *America in the Gilded Age: From the Death of Lincoln to the Rise of Theodore Roosevelt*, New York University Press, New York

DELORME JR, C.D., W.S. FRAME ve D.R. KAMERSCHEN (1997), "Empirical Evidence on a Special-Interest-Group Perspective to Antitrust," *Public Choice*, Cilt 92, s. 317-335.

DiLORENZO, T.J. (1985), "The Origins of Antitrust: An Interest -Group Perspective," *International Review of Law and Economics*, Cilt 5, Sayı 6 s. 73-90

DiLORENZO, T.J. ve J.C. HIGH (1988), "Antitrust and Competition, Historically Considered," *Economic Inquiry*, Cilt 26, s. 423-435

DODD, S.C.T. (1968), "Trusts", J. A. Garraty (der.), *The Transformation of American Society 1870-1890* içinde, Harper&Row, New York, s. 78-82

FLYNN, J.J. (1988), "The Reagan Administration's Antitrust Policy, 'Original Intent' and the Legislative History of The Sherman Act," *The Antitrust Bulletin*, Cilt 33, Sayı 2, s. 259-307

FONER, E. (1980), *Politics and ideology in the age of the Civil War*, Oxford University Press, New York

FOX, E.M. ve L.A. SULLIVAN (1990), "The Good and Bad Trust Dichotomy: A Short History of a Legal Idea," *The Antitrust Bulletin*, Cilt 35, Sayı 1, s. 57-82

FREYER, T. (1992), *Regulating Big Business: Antitrust in Great Britain and America, 1880-1990*, Cambridge University Press, Cambridge

HAZLETT, T.W. (1992), "The Legislative History of The Sherman Act Re-Examined," *Economic Inquiry*, Cilt 30, Sayı 2, s. 263-276

HOBBSAWM, E. J. (1999), *İmparatorluk Çağı: 1875-1914*, (çev.) Vedat ASLAN, Dost Kitabevi, Ankara

HOFSTADTER, R. (1991), "What Happened to Antitrust Movement?" E. T. Sullivan (der.), *The Political Economy of the Sherman Act: The First One Hundred Years* içinde, Oxford University Press, Oxford, s. 20-31

HORWITZ, M.J. (1992), "Santa Clara Revisited: The Development of Corporate Theory," *The Transformation of American Law, 1870-1960: The Crisis of Legal Orthodoxy* içinde, Oxford University Press, New York, s. 65-106

HOVENKAMP, H. (1991), *Enterprise and American Law, 1836-1937*, Harvard University Press, Cambridge

KLEIT, A.N. (1993), "Common Law, Statute Law, and the Theory of Legislative Choice: An Inquiry into the Goal of The Sherman Act," *Economic Inquiry*, Cilt 31, Sayı 4, s. 647-662

KOTSIRIS, L.E. (1996), "An Antitrust Case in Ancient Greek Law," A.I. Gavil (der.), *An Antitrust Anthology* içinde, Anderson Publishing Co., Cincinnati, s. 2-5

LANDE, R. (1991), "Wealth Transfers as the Original and Primary Concern of Antitrust: The Efficiency Interpretation Challenged," E.T. Sullivan (der.), *The Political Economy of the Sherman Act: The First One Hundred Years* içinde, Oxford University Press, Oxford, s. 71-84

LETWIN, W. (1981), *Law and Economics Policy in America: The Evolution of Sherman Antitrust Act*, The University of Chicago Press, Chicago

LIBECAP, G. (1992), "The Rise of the Chicago Packers and the Origins of Meat Inspection and Antitrust," *Economic Inquiry*, Cilt 30, Sayı 2, s. 242-262

LICHT, W. (1995), *Industrializing America: The Nineteenth Century*, The John Hopkins University Press, Baltimore

MACHLUP, F. (1952), *The Political Economy of Monopoly: Business, Labor and Government Policies*, John Hopkins Press, Baltimore

MAYHEW, A. (1990), "The Sherman Act As Protective Reaction," *Journal of Economic Issues*, Cilt 24, Sayı 2, s. 389-397

McMATH, JR, R. C. (1993), *American Populism: A Social History, 1877-1898*, Hill and Wang, New York

PERITZ, R.J. (1996), *Competition Policy in America, 1888-1992: History, Rhetoric, Law*, Oxford University Press, Oxford

PRIMACK, M.L. ve J.F. WILLIS (1989), *An Economic History of the United States*, Prentice Hall, New Jersey

SHADAB, H.B. (1998), "An Austrian School Perspective on Antitrust," "Yayımlanmamış lisans tezi", University of California, Berkeley

SKLAR, M.J. (1988), *The Corporate Reconstruction of American Capitalism, 1890-1916: The Market, The Law, and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge

SKLAR, M.J. (1987), "The Sherman Act and the Corporate Reconstruction of American Capitalism, 1890-1914," W. J. Samuels and A. S. Miller (der.), *Corporations and Society: Power and Responsibility* içinde, Greenwood Press, New York, London, s. 65-80

STIGLER, G. (1991), "The Origin of the Sherman Act," E. T. Sullivan (der.), *The Political Economy of the Sherman Act: The First One Hundred Years* içinde, Oxford University Press, Oxford, s. 32-38

THORELLI, H.B. (1996), "The Federal Antitrust Policy: Origination of an American Tradition," A. I. Gavil (der.), *An Antitrust Anthology* içinde, Anderson Publishing Co., Cincinnati, s. 20-22

ABD Yüksek Mahkemesi Kararları

- United States v. Addyston Pipe & Steel Co.*, 175 U.S. 211 (1899).
United States v. Joint Traffic Association, 171 U.S. 505, 568 (1898).
United States v. Trans-Missouri Freight Association, 166 U.S. 290 (1897).
Santa Clara Co. v. Southern Pacific R.R., 118 U.S. 394, 396 (1886).